

Van den afaet Iesu Christi

D.V. Coornhert

bron

D.V. Coornhert, *Van den afaet Iesu Christi*. Amsterdam, Jacob Aertsz. Colom 1631 (uitgave)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/coor001afa02_01/colofon.php

© 2013 dbnl

Van den afaet Iesu Christi ghesproocken

Tot grootmakinge van de eere Goedes ende Christi: ende tot voorderinge van menschen Saligheyt, uytgegeven door D.V. Coornhert.

Ioan 8.11: Ende en sondicht niet meer. Psalm 33:15: Wyct af vant quade *ende* doet goet.

Allen predicanten vande religie diemen noemt gereformeert, so partydigen als onpartydigen, wensche ick, Coornheert, de rechte ziele ende 't leven van de ware religie, twelck is Christelicke liefde, Amen.

Vele onder u, vrienden, arbeyden met haetlijcke achterklap, soo wel op den predickstoelen opentlijck, als in den ooren heymelijck, tot schendinge mijnre namen: ende dit nae d'angevangen disputatie in den Hage noch vele vuyriger, dan daervoor, hoewel 'tselve doe noch alte veel gheschiede. Dat nu sulcks komt door een yver tot waerschouinge aen den uwen voor my, dien ghylieden seer verdooft acht te wesen, geloove ick wel. Maer dat het gheschiede uyt *een* verstandiger yver met waerheyt alleenlijck, soude min argernisse maken, oock onder u volck selve, dit wilde ick wel. Sekerder *ende* vruchtbaerder is waerschouwinge met waertheys bewijs dan met onwaer beschuldigingen. Maer waarom is dit u schelden op mij? om ick gelovende dat God in syne beloften waerachtich, *ende* in zijne hulpe almachtich is, daer na trachte, in *ende* met Emanuel, dat ick *ende* meer anderen Gode na zijnen bevelen mochten onderdanich zijn. Ist nu sulcken ketterije met u luyden geworden, datmen Godes woort betrouwe, sich op zijn almogentheyt verlate, *ende* na volkome onderdanicheyt arbeyde met vasten gelove dat hier te verkrijgen. Seker indient goet is datmen Gode int deel ghehoorsame, die geheel ende volkomen gehoorsaemheyt moet beter zijn. Wel ist so dat ghyluyden anders leert in desen dan ick voor goet mach houden, so dat ick daerinne uwe lere berispe, maer doe ick dat met waerheyt, so en behoort ghyluyden zijdy des waerheys lief-hebbers, my om waerheyt te seggen 'tuwer beteringe, niet vyant te worden. Berispe ick u luyden oock met logen, wat saricheyt salt dan vallen voor so veel honderden Predikanten niet *alleen* die waerheyt selve, maer oock die talen konsten ende geleertheyt in haer leger hebbende (so zy seggen) my van die nietige logen (so die by een eensame ongeleerde leke is te verwinnen? voorwaer nadien *men* my tot noch toe meer bereyt heeft bevonden om mijn berispen te bewijsen, dan u luyden om u leere te verantwoorden: soudet immers ten minsten billich zijn dat ghy u voor oordeel, so lange de sake noch hangt, op schorste, *ende* u onthielt van sulck hatelijck lasteren. Het dunckt u onrecht dat de Ro. Kercke u vertoornt om't berispen van haer lere: hebdy dan al recht op my te vergrammen om't berispen van de uwe? Lieve, stelt dese nevelige affecten *een* weynich ter zijden, leest met opmerckinge, verstaet dat ick segge, en de oordeelt dan oprechtelijck. Doe dy dit, ghy sult my minder met schelden, *ende* uwe leere minder met argernisse beswaren. Dese sake onder den name van ware onderdanicheyt hebbe ick in druck gehandelt mette Godlijcke schrift: Daer tegen ick tot noch toe geen uwer schriften en hebbe vernomen. Hier handel ick eensdeels uytter Heylige schrift, *ende* oock veel uyt Calvini schriften, die ick weet by velen onder u veel te gelden, niet om dat ick hem

in aensien tot bewijsinge stelle neven de Godlijcke schrift: so my uwer eenigen 'tonrecht hebben willen naduyden. Wat? waert geen openbare sotheyt voor geloof-waerdige tuychnissen te willen gebruycken die schriften der gheenre, welke men bestaet te bewijsen vol dolingen te zijn? Neen, dat was, noch is de meyninge niet, maer wel om af te weren die valsch wroegingen, als of ick wat ongehoorts opte bane brachte: om den onbescheyden toorn op my, als men siet dat henluyder Leeraer 'tselve schrijft wat te versachten: ende oock om te doen blijcken hoe oneens ende strydich hy tegen zijn self is, so datmer sich voor heeft te wachten. Ende verhopende hier mede een wynich te stillen die groote storm-winden vande achterklap, oock mede te vertragen het onbedachte voor oordeel van vele, tot dat het eynde mettertijt die waerheyt ondeckt sal hebben: Is mijn dienstlijck begeeren aen u allen, die daer meynen dat ick dole ende dat zij verstant hebben om my van mijne dolinghe te overtuygen, dat ghy middeler tijt de moeyten wilt nemen om uyt Christelijcker Liefden my self aen te spreken tot mijnen huysse (daer slaepplaetse ende vrienden kosten buyten u kost voor u bereyt sal zijn) ende my bescheydelijck te onderrichten. Ick over mijn zijde belove u te leveren open ooren om hooren ende een leergierich herte, dat bereyt is om beter horende, dat met ernst toe te stemmen. Dit weet de Heere, die u verleene en verstadighen mont om my beter aen te wijsen, of een goedertieren gront om mijn onverstant te dragen, ende my soo langer soo meer liefde tot zijn waerheyt ende eere, sonder alle roem-sucht, Amen.

In den Hage by u alder vrient en willige dienaer, D.V. Coornhert.

Van den Aflaet Jesu Christi, ghesproocken tusschen *Hebron* ende *Hattus*.

Eerste capittel.

Oft nu ter tijt sorchlijck is in Hollant goede Boecken te doen Drucken.

HEBRON.

Hatte Hatte, ick dught het met u qualijck wil eynden. *Hattus*. Waerom dat? *Hebr.* Ghy wilt niet eynden d'Overheyt u te vyant te maken. *Hattus*. Dat is mijn voornemen niet, noch dat doe ick niet. *Hebron*. Ghy doet uwe groove dolingen drucken. *Hattus*. Dats my noch van niemant overkent. Ick doe goede boecken drucken, dats noch in Hollant niet verboden. Dus misdoe ick daer aen niet. Om weldoen en vreest men niet, dan daer Godloosen heerschappen, Dat is soo noch hier te Lande niet Gode lof. *Hebron*. Ghy merckt wel dat d'Overheyt uwe meyninge mishaecht, dus hebby te vresen. *Hattus*. Niet ick, maer ghy. *Hebron*. Ick? hoe datte? *Hattus*. Die heeft reden om d'Overheys straffe te vresen, diese op't hoochste in heur eere quetsset. Dit doet elck die sulcke dingen seyt, daer uut men soude moeten verstaen dat d'Overheyt der waerheydt ende der Lantsaten Vyandt is. Dit moetmen verstaen van de gheen, die door 't verbieden van goede boecken (die schrijver (soo hy leeft) onvolhoordt zijnde) haere heylsamen verbredinghe ende mitsdien der Lantsaten salicheyt willen beletten. Dese dingen seght ghy niet bedecktelijck van de Overheyt. Dus hebt ghy rechtelijck d'Overheys straffe te vresen, ende geensins ick. *Hebron*. Is u dan alleen verhoolen wat uwe boecken is wedervaeren? *Hattus*. Waer? *Hebron*. Ick sal't u int Oor luysteren. *Hattus*. Wats daer met mijne bocken geschiet? *Hebron*. So men in den Hage begon te disputeren, werden daer alle Coornherts boecken ghehaelt uut alle Boeckverkoopers winckelen, men dacht voorsichtelijck 'tvolck sal nieu gierich zijn om zijne opinien te weten, zijne Boecken koopen, lesen ende verleyt worden. *Hattus*. Dat dit het eynde gheweest sou zijn van sulcks, en weet ghy niet: ende dat het geschiet soude zijn en geloove ick niet, soude sulcken Magnifiken Raet self so haest anderen doen't gene waer van zy luyden sich noch soo onlanghs vanden Inquisiteur swaerlijck beklaeght hebben? Een mans werck ende ghevoelen onverhoort veroordeelen? dat soude henluyden niet wel voegen, te min noch nadien die sake door de hooghe Overheyt ende Staten van Hollandt nu al was betrocken in een openbare Disputatie, u moet qualijck aenghegeven zijn. *Hebron*. Jae, soo qualijck als dat het daer al over twee jaren in een Boeckverkopers Winckel geschiet is. Is dit mede loghen? of hebby't met uwen schade niet self bevonden? *Hattus*. Een vuyrich yveraer mocht dat suxceptieelijck veroorsaect hebben, maer dit dus ghegeneralijck en mach ick so treffelijcken Collegio niet toebetrouwen, want mijn werck streckt tot Godes ende Christi eere ende totter menschen salicheyt. Wat vroom mensche soude sulcks willen bestaen te hinderen?

II. Capittel.

Oft Godts wille is dat yemant hier zijn gheboden volkomelijck onderdanich is, ende of men sulcks ontkennende Godes eerse niet en lastert.

HEBRON.

Alle vroomme mensche bestaedt daer hy mach te behinderen dolinghen die daer strecken tot lasteringe Godes ende Christi ende tot der menschen onsalicheyt. Daer toe streckt dese uwe opinie van dat de mensche hier in desen leven sulcx het sondigen mach verlaten, dat hy voorts niet meer en sondige. Jae oock dat hy't gebodt Gods vander liefde hier in desen leven mach volbrengen. Salighe man wat Godlijcker vermoghen schrijfdy den swacken mensche doch toe? *Hattus*. Niet den mensche, maer Christo Jesu, schrijve ick dat Godlijcke vermogen toe: Salighe man wat menschelijcker swackheit wildy hier den stercken helt Jesu toe schrijven? Immers wat bestady hier gode te beroven? *Hebron*. Watte. *Hattus*. Zijn waerheyt ende Almoghentheyte, dat is zijn Godheydt selve. *Hebron*. Bewijst dat. *Hattus*. Gaerne, Godt belooft zijn volcks herte te besnijden dat zy heuren Heere Godt sullen liefhebben van gantscher herten ende van ⁺ gantscher zielen, ende dat zy (so daer volcht) doen sullen alle zijne geboden ende onder dese geboden is oock dat ghebodt vande liefde ⁺ begrepen: soo mede is onder die beloften op Christum luydende ende by Gode met eede besworen zijnde. Wildy die beloften lochenen? *Hebron*. Neen. *Hattus*. Wildy ontkennen dat sulcks hier in der tijt te gheschieden is belooft, daer men geboden heeft ende dagen, 'twelck hiernaen inden hemel ende eeuwichheit niet en sal zijn? *Hebron*. Wel dat zy soo ghenomen. *Hattus*. Ontkennet kondy. Ghy swijcht: wel aen. Soo besluyt ick nu uut die gebleken beloften Godes also volcht. Wil Godt in niemanden hier doen worden 'tgheen hy belooft, hoe sal hy waerachtich zijn? Wil hy wel, maer mach hy't hier in niemande doen worden, hoe sal hy almachtich zijn? siet so en schrijve ick met sulck mijn ghevoelen den mensche niet Godlijcks toe: ende ghy berooft met sulck u gevoelen Gode van zijn Godlijckheit, voor soo veel in u is. *Hebron*. U bewijs-reden soude vast gaen, so ghy haddet bewesen Godes wille te zijn, dat wy hier inder tijt zijn gebod vander liefden volkomelijck sullen volbrengen. Maer dat en blijktt noch niet. *Hattus*. Ghy en wederspreket niet. Dat het God gebiet blijktt inde Wet selve. Soo belijt nu Godts wil te zijn, dat wy hier zijn gebodt vander liefden so hy dat gebiedt sulen volbrengen, *ende* belijt volgens dien dat het hier mach geschieden, so ghy zijn almoghentheyte niet en wilt lochenen:

⁺Deut 3.6.

⁺Deut. 30.6. Luc. 1.74.75

of loochent sulcks Godes wil te zijn ende maect so doende Gode dubbelt van wille, als die int ghebodt zijnen wille uitdrukt, dat wy't so sullen volbrengen: maer in zijn gront niet en wil dat wy 't so sullen volbrengen, 'twelck Godslasterlijck is, ende maect dan oock metten Libertijnen vryheydt om niet te doen dat Godt beveelt sonder wroegen daer over te maken, als die inden gront houden dat sonde geen sonde en is. Wel aen soudy twijffelen oft oock die wille Gods zy dat yemant hier ter werelt zijn geboden volkomelijck onderdanich zij: so leest dat boecxken van de ware onderdanicheyt der Christenen 'tis maer een bladeken groot, ende wederspreecket nae 't lesen kondy. *Hebron*. Ick hebt noch niet ghesien ende wil 'thuys by my self met opmerckinge lesen. Laet ons nu voort varen.

III. Capittel.

Wat menschelijke volmaecktheyt is. Onderscheyt tusschen dese ende die Godtlijke, wie een kindeken Gods is.

Uwe redenen loopen al daer op dat ghy den mensche hier garen volmaect soudet maken. *Hattus*. Mach ick door Godes genade my selve ende yemant daer toe voordelijck zijn, ick en sal my des niet schamen. *Hebron*. Veel wonderen sich dat ghy u niet en schaemt dat woort volmaecktheyt te noemen. *Hattus*. God ende Christus en schamen sich niet den menschen te ghebieden dat zij hier volmaect sullen zijn, ende d'Apostel schaemt sich niet te segghen, dat te zijne tijden eenighe volmaecte menschen waren. Wat reden heb ick dan my te schaemen die name te noemen tot aenporringhe om volmaect te worden? *Hebron*. Wat is doch de menschelijke volmaecktheyt? *Hattus*. Daer niet en ghebreekt. *Hebron*. Soude eenich mensche hier ter Werelt sonder gebreck wesen? Wie mach dat geloven? *Hattus*. U meester Calvijn ende alle die zijne leere ghelooven. *Hebron*. Dat mach ick doch niet ghelooven. *Hattus*. Soo moechdijt dan weten/ wildy dats meer dan gelooven. Leest daar ⁺ selve of hy't niet sulcks en noemt. Immers hy seydt daer uitdruckelijck by, dat Sant Paulus simpelc affirmeert dat de Schriftuere ghenoechsaem is om ons ⁺Com 2 Tim. 3.17 te doen worden volmaect. *Hebron*. Tis waer, ick lese alsoo hier bij meester Johan Calvijn, maer hy seydt niet dat sulcks hier mach gheschieden. Daer leydt al de knoop. *Hattus*. Immers, want hier na en salder geen Schriftuere meer wesen. Die mach niet doen daer zy niet en is. Hier inder tijt ende in dese Werelt is de Schriftuere ende sal niet hier nae inden Hemelen zijn Soo moet zijt hier in der tijdt doen of nimmermeer, ende hier in dese werelt of nerghens. Vermach dit nae Calvijns seggen den Heyligen Schrift die niet en is het eeuwige levende woort Godts selve, maer een tuychnisse van't selve: sal Christus selfs het eeuwige ende levende woort Godes selfs wesende, sulckx niet vermogen? geloof dy nu Calvijns leere waerachtich te zijn, soo gelooft dat hier die mensche ter werelt mach wesen sonder ghebreck ende mitsdien volmaect, want Calvijn leert sulcks natuerlijck, ende hevet oock selve gelooft of dat tegen zijn gheloof waerachtelijck gheschreven. *Hebron*. Wat is d'onderscheyt tusschen die Godtlijke ende menschelijke volmaecktheyt? *Hattus*. Die Godtlijke is sonder beginne ende mate, Godt heeft de zijne van self, de mensch van Gode, die Godtlijke en mach in goetheydt niet vermeerden, de menschelijke mach door verkrijginge van meer goetheyts in goetheydt vermeerden. *Hebron*. Een eerst gebooren kindeken in

Christo en is dan niet volmaeckt, want het mach in deuchden opwassende meer goetheyts krijghen, vermeeren ende een volwassen man worden. Mach nu niemant salich zijn dan die volmaeckt zijn, so zijn die herbooren kinderens in Christo onsalich dat luyt teghen de heylige schrijft ende is een verdoemelijcke opinie. *Hattus*. Niemant dan die hier herboren is, sal salich zijn. Een herbooren kindeken zijn volle leden hebbende is soo wel een volmaeckt kindeken ende mensche, als een volwassen man, een volmaeckt man, *ende* mensche is. Ende soo weynich aen een volmaeckt man gebreck is, so weynich is daer gebreck aen een volmaeckt kindeken, waer niet en gebreekt, daer is volmaecktheyt, na Calvijni seggen selve. Dus is een kindeken⁺ in Christo daer niet en ghebreekt aen volmaeckte kintsheyt, even soo wel volmaeckt⁺ Col. comment. 2. Tim. 3.17 te noemen als een volwassen man daer niet aen en ghebreekt. *Hebron*. Waer by mach yemant sekerlijck weten of hy een kint Godes is? *Hattus*. Soo hy zijn gemoet vindt van Godlijcker aert. *Hebron*. Hoedanich is sulck gemoet. *Hattus*. Recht anders dan een ghemoet van quader aert. Bevint yemant dat hy nu waerachtelijck het quade (niet die straffe) haet, ende het goede (niet het loon) liefheeft: soo dat hy't quade niet soude willen doen al stont daer loon op, ende 'tgoede niet soude willen laten, al stont daer straffe op: hy mach seker zijn dat hy van Godlijcker aert, uut Godt ghebooren ende een kint Godes is. In sodanigen kindeken en is het ontberen van de manlijcke ouderdom, wijsheyt ende kracht gheen gebreck. Want het der kinderen eygenschap niet en is, die sulcx oock noch niet en vermogen of behooren te hebben, maer den genen die mannen hadden mogen zijn na den tijt, ist ontberen van sulcx gebreck, als diet hadden mogen hebben *ende*⁺ dit en zijn dan oock gheen volmaeckte mannen, soo d'andere volmaeckte kinderen zijn. ⁺Com. 2. Tim. 3:7

III. Capittel.

Dat die kinderens met heur kleyn vermogen Godts gebodt volkomelijck volbrengen, wat ware Aflaet is. Ende oft tot oneere Christi streckt datmen hout, die hier by yemant te mogen wesen.

HEBRON.

Ghy verstaet immers by de menschelijcke volmaecktheyt een ware onderdanicheyt Godes. Nu en mach geen kindeken in Christo die volmaeckte liefde hebben, dat hy zijn leven voor zijnen even naesten geve dit wert ons allen gheboden. Hoe mach in dese nieuwe herboorne sulck groot gebreck wesen, ende daer beneven noch volmaecktheyt? Want daer dese is en gebreekt niet.

Hattus. In een jonck spruytken dat eerst geplant is, en ist geen ghebreck dat het gheen peeren of vruchten en draegt: maer dit is gebreck in een boom nu eenige jaren gestaen ende stam, oock tacken, bequaem om vruchten te dragen, verkregen hebbende. Dat een eerst-gebooren kindeken geen verstant noch deuchden en heeft, en is hem geen gebreck, want sulcks en wert niemant aengeboren, maer komt metter tijt van Gode uut genaden, door onderwijsinghe ende oeffeninghe. Daerom ist inden man die middelen gehadt ende niet waergenomen hebbende gebreck. So gaet het oock met dese jonge kinderzens in Christo, die eyscht van hunluyden niet boven vermogen. Ende doende nae haer vermogen, is den Heere sulcx niet minder aenghenaem, dan der volwassen mannen doen na henluyder vermogen. Siet aldus en eysschen noch Godt noch Christus, van niemanden liefde boven, maer uut al heur herte⁺ ziele ende krachte. Henluyder draghen van een pont gewichts welcker kintscheyt maer een⁺ Luc. 10.1. pont krachts heeft mogen ontfanghen, voldoet des Heeren gebodt so volkomelijck: als des mans draghen van hondert ponden gewicht, die hondert ponden krachts heeft ontfangen. Want de Heere eyscht van elck deser niet meer dan hy vermach. Soo zijn dese kinderzens den Heere oock sonder ghebreck onderdanich, ende mitsdien oock volkomen. *Hebron.* Wat is volkomen onderdanicheydt? *Hattus.* Ware aflaet van sonden. *Hebron.* Wat is dese aflaet? *Hattus.* Niet⁺ meer sondigen. Dit is een stadich aflaeten van alle dat Godt ons verbiet ende een stadich doen van alle dat Godt gebiet, na des menschen vermoghen. Waer dit geschiet, daer wordt waerachtelijck gehoorsaemt des Heeren bevel: gaet *ende* en sondicht niet meer. Dit is de rechte aflaedt Jesu Christi. *Hebron.* Maer hoe mach de mensch weten hoe veel hy vermach? *Hattus.* Dat sal elcx conscientie hem niet verswijgen, so int beschuldigen als int ontschuldigen. *Hebron.* Mach de mensche hier leven sonder meer te sondighen: waer toe behoeft hy Godes genade in Christo ende die verdiensten zijns lijdens? *Hattus.* Effen daer toe behoeft hy die, te weten om niet meer te sondigen, maer mach de mensch hier niet aflaten van sondighen wat baet hem Godes ghenade Christi ende die verdienste zijns lijdens? zal dat dan niet ver-⁺ geefs zijn? of streckt Christi lijden niet daer toe, dat wy mede in den vleesche gheleden hebbende van sondighen souden aflaten? op dat wy niet meer en souden leven na de menschelijcke begerlijckheyden, maer naer Godes wille? (nae Godes wille, niet huyden ende morghen niet, maer) den tijt die noch over is te leven. Dat dit Godes wille is, blijkt daer aen dat hy zijnen soone te dien eynde heeft gesonden; dat dit Christi wille is blijkt daer aen, dat hy te dien eynde heeft geleden: mach dit nu in niemanden worden, wat sal ons Godes genade ende Christi lijden baten? mach dit niet gheschieden in yemanden hier ter wereldt: Wie sal moghen segghen dat Godt almachtig is? want zijn wille blijkt hier. Soo bekent nu dat het hier mach zijn: Of loochent Godes almoghentheyte, ende maeckt Christi lijden vergheefs.

⁺ Psal. 33.3. 1. Pet. 3.11.
Isai. 32.16.17. Amos 5.15.
Rom. 12.9. Fil. 2.12. Ezech.
18.21. Mat. 16.14. Luc.
10.27. 19.16.18. Joan.8.14.
8.11.

⁺ I Pet.4.1. I Pet. 4.2.

V. Capittel.

Wat ghetuychnissen hier meest sullen ghebruyckt werden.

HEBRON.

Schrift is lichtelijcker veel, dan wel te allegeren. *Hattus.* So houde icx mede, maer heb icks niet wel ghedaen berispt my. Wel aen om sulcx my te overkennen hebby

stofs ghenoech in dat boecxken van de Onderdanicheyt by my u terstont ghedaen. Daer is veel Schrifteurs geallegeert. Dat en hebben uwe Leeraren tot noch toe niet een eenich woort niet berispt. Leght dat hier voor ons, ende begint wercks, ick sal hooren ende antwoorden. *Hebron*. Neen nu niet, ick wils eerst alleen met ernst door lesen, of wy de oude vaderen middeler tijt gebruyckten. Daer soude blijcken dat dese uwe opinie nieu ende wederschriftelijck is. *Hattus*. Neen, maer dat zy out ende schriftelijck is. Hier toe ben ick bereyt. Maer vraghe eerst of ghy der oude vaderen schriften in allen, gheloove gheeft. *Hebron*. Jae in allen daer zij over een stemmen mette heylige Schrifte. *Hattus*. Soo souden wy verlooren moeyten doen int allegeren van heure schriften. *Hebron*. Hoe dat? *Hattus*. Staet het gheen zy seggen oock inde heylige Schrift, so en behoeven wy der Vaderen seggen niet. Staet het niet inde heylige Schrift, soo en geloofst ghy der Vaderen seggen niet. *Hebron*. Wat bewijs sullen wy dan gebruycken. *Hattus*. Niet der oude maer der nieuwe heylige Vaderen schriften. *He-⁺bron*. Wat vaderen sijn datte. *Hattus*. Weet ghy dat niet? u Nederlandsche Predicanten noemen heure heylige Voor-vaderen te wesen, Luther, Zwingel, Oecolampadium, Capito, Bucer, Melanthon, Martijr, Bullinger, en de Calvin. Met weynighe van desen sal ick my vernoeghen om kortheydts wille, immers met Calvin alleen. *Hebron*. Meyndy dat ick wil gehengen dat ghy met my handelt uut Calvini schriften? *Hattus*. Meyndy dat ick my dat van u wil laten verbieden? Waerom soudy my niet toelaten, 'tgeen ghy self doet teghen anderen? Dan Catholijcken bevecht ghy met heure eygen Concilien, Decreten, Doctoren ende Theologien, den Doperen mette schriften van Menno van Dirrick Philipssen ende anderen, ende den Confessoren metten schriften van Luther, van Brentio ende anderen. Waerom soude ick tegen u luyden u Calvini schriften niet te velde brenghen? acht ghy't by u luyden voor een loflijcke victorie, datmen zijn wedersaecke treffe met zijn eyghen swaert: met wat recht moeghdyt my verbieden? Ick en laets my voorts meer van niemande verbieden? *Hebron*. Sullen wy dan nerghens meer mette Godlijcke schrift bewijsen? *Hat*. Daert u *ende* my gelegen sal zijn. Mijn meyning en was terstont niet om die heylige Schrift uut te sluyten, O Neen, maer wel dat ick nu daer met alleen niet en wilde handelen so ick heb gedaen in dat boecxken. Ik wil oock hier nu mijn meyninge niet bevesten met u Calvini schriften, als oft die Evangelie by my waren, dat verde van daer is, maer betoonen uut hem dat ghy my om dese mijne meyninge niet en mocht schelden, sonder u Calvin self oock te schelden ende u luyder mont met zijn meel selve te stoppen.

⁺ Sent-brief tegen tbergico
boec pag. 19.

VI. Capittel.

Meer eert hy den Medecijn-meester Christum die daer ghelooft, dan lochent, dat hy hier waerlijck de zielen geneest, ende die desen Aflaet niet en ghelooft geraeckt lichtelijck, maer diese geloof geensins in een valsch ghenoeghen.

HEBRON.

Laet ons dan weder komen aen de sake. Valsch is alle opinie die daer streckt tot oneere Christi, ende tot beletsel vander Menschen Salicheyt. *Hattus*. Dat is recht gheseyt. *Hebron*. Alle die daer gevoelt saken daer door de Menschen die genade Christi wanen niet te behoeven: die ghevoelen 'tgeen daer streckt tot minderinghe van de eere Christi ende tot hinderinge van der Menschen Salicheyt. Dit doet u opinie, makende dat die crancken sich ghesont wanen/ de ghesonden behoeven den Medecijn-meester niet. Soo schijnen zy Christum niet te behoeven, soecken hem niet en blijven in heure kranckheyt ende verderf. *Hattus*. Die lastert desen Medecijn, die daer lochent dat hy hier noyt yemant ter werelt volkomelijck en heeft genesen naerder waerheyt, maer alleenlijck naden waen. Dit hout u opinie. Dese maect dat de krancken niet en soecken ghenesinge aen Christum, den waren Medecijn-meester, maer tot Lapsalvers heur ghelt verquisten ende ware genesinge ontberen. So eert uwe opinie Christum niet, ende hout den krancken in heure kranckheyt. Maer die daer gelooven dat door dese Medecijn-meeste der ⁺ krancken wonden waerachtelijck worden genesen, lopen begeerlijck tot hem, eeren hem waerdelijck, werden waerlijck ^{+Isa. 33.5.} (niet waenlijck) genesen, ende houden dat Jesus is dese beloofde Christus, 'twelck die van uwer opinien zijn lochenen, ende den Joden verstijven in haren ongelove: te weten dat Jesus niet en is die Christus beloofte by Isaiam, als die noyt yemandt hier waerachtelijck van zijne sonden met zijne wonden en heeft ghenesen: maer datter noch een christus sal komen die sulcks sal doen. Siet hoe u opinie Chtistum Iesum eerdt, ende den menschen tot hem aenwijst. *Hebron*. Al die daer met u geloof dat hy Gode hier volkomelijck mach gehoorsamen: die macht sich eer hy't is, laten duncken te wesen, ende in verwaentheydt bederven, maer niet die dat niet en geloofte. *Hattus*. Niemandt mach wanen te wesen, tgeen hy noch geloofte te sullen worden. Want wat men noch wil worden, weetmen datmen noch niet en is. Dus is gheen ghevaerlijckheyt altoos by den genen die dit gheloooven: maer groot is die, Ja seker bederf by die dit niet en gelooven, so lange sulcks geduert, want watmen onmoghelijck acht, daer en staetmen niet nae: ende waermen niet na en staet, dat en wordt of verkrijchtmen niet. Siet soo is in uwe opinie een seker bederven, ende in mijn ghevoelen een seker veylicheyt teghens het verderflijk verwanen ghelegen.

VII. Capittel.

Datmen Christum versaect, als men lochent dat hy hier yemants ziele waerachtelijck geneest.

HEBRON.

Weynich kenty der menschen kranckheyt. Die is soo groot dat het onmogel- ⁺ lijck is't ghebodt te vervullen, als men siet op't onvermoghen onser natueren: dat seyt ^{+Inst. 3.94}

oock Calvijn. *Hattus*. Maer is hem oock al wel beken die Godlijcke mogentheydt? Dese is soo groot dat hem niet onmogelijck en is, dat voor den mensche onmogelijck schijnt. Immers dat de mensche alles vermach in ⁺ hem. Dat segghen Christus ende Paulus. ⁺ Wie is hier de gheloof-waerdichste? maer seght doch, wat houdy ^{+Mat. 19.26.} d'oorzaecke van onse kranckheydt? *Hebron*. Die sieckte onser zielen. Want die ^{+Philip. 4.13} maeckt swack. *Hattus*. Recht, waer die oorsake is wech genomen, te weten de sieckte, soude haer vrucht of gevolch oock daer mogen blijven: te weten die crancheyt? *Hebron*. Neen want dan moeste ghesontheydt komen in plaetse van de sieckte, ende gelijk van die sieckte kranckheydt, also wert van de ghesontheydt sieckheydt veroorsaect. *Hattus*. Noch antwoordy wel. Wat is het eyghentlijcke ampt Christi? *Hebron*. Calvijn seyt dat het is, die geestelijcke sieck- ⁺ ten wech te nemen ende onsen zielen die gesontheydt weder te geven. *Hattus*. Dat Christi eyghentlijcke ^{+Cal.com. 4. Ioan. 1.21.} ampt is, dat behoorde tot Christi persone. Doet het niet? *Hebron*. Wie twijfelt daer aen? *Hattus*. Men versaect Christum so dickmaels als men hem beneemt die dinghen die eygentlijck behooren tot zijnen persoone. Ist niet soo? *Hebron*. Gewisselijck dat seyt Calvinus selve. *Hattus*. Waer der zielen kranckheydt noch blijft, daer is haer oorsaecke, die sieckte, niet wech genomen, nochte die gesontheydt niet weder gegeven. *Hebron*. Ten is. *Hattus*. Nu hout ghyluyden dat noyt mensche 'tgebodt of de wet Godts en heeft vervuldt of te vollen volbracht, overmits die kranckheydt of onvermogen der natueren. So is noch die kranckheydt stadelijck in allen menschen gebleven, ende mitsdien oock die gheestlijcke sieckte der zielen. So en heeft dan, na dese uwe leer Christus die noyt uut yemant wech genomen, nochte yemant der zielen gesontheydt weder gegeven. So en heeft dan Christus noyt gepleeght zijn eygentlijcke ampt. So beneemdy dan oock Christo zijn eygentlijcke ampt: ende so versaect ghy dan met dese uwe opinie Christum. Weder-spreket dit kondy, of bekennt ende leght af dese leelijcke dolinghe tot lasteringe Christi ende verdoemenisse der menschen streckende.

VIII. Capittel.

Of die kinderen Godts hiernoch altijd moeten kondigen om ootmoedich te blijven.

HEBRON.

Christus en wil ons niet volcomelijck genesen ende van alle sonden verlossen, op dat wy ootmoedig blijven, en niet in hovaerdye komen souden. *Hat*. Waer met bewijsdy dat Christus ons niet volcomelijck heeft willen

genesen? Wat Propheet, wat Evangelist of wat Apostel schrijft sulcx? hy heeft immers willen volbrengen zijn eygentlijcke ampt: dit bekendy selve met uwen Calvijn te wesen, het wechnemen der geestelijcker sieckten met het wedergeven der gesontheyt. Soude dit wesen het laten blijven van sonden, die d'eenige oorsake zijn van der zielen sieckte? wie kan dat gelooven? het is dan zijn wil, zijn bootschap of ampt te volbrengen, dat is sieckte der zielen wech te nemen ende gesontheyt te geven. Maer dit seghdy dat hy in niemanden doet. So blijkt uut u leere dat Christus wat wil doen dat hy niet en mach doen: ende dat hy mitsdien niet almachtig en is, dat is lasterlijc vanden Heere Christo te gevoelen. *Hebron*. Klapt so ghy wilt, ick houde met mijnen meester, dat inde kinderen Godes, d'oude mensche⁺ sulcx is gecruyst, ende de wet der sonden sulcx wech genomen, dat daer noch zijn overblijfselen, niet om te heerschappen, maer om henluyden door de conscientie haerder swacheyt⁺ te vernederen. Want voorwaer dewijle wy Heyligen wandelen in de wegen des Heeren: so blijven noch die overblijfselen onvolmaecktheyt: Die ons oorsake geven van ootmoedicheyt, op dat wy ons selfs niet vergetende, ons niet en verheffen. Daer seyt Calvijn wel uytdruckelijck tot wat eynde die overblijfselen der sonden niet wech genomen en werden, te weten om ootmoedigh te blijven ende ons niet te verheffen. *Hattus*. Hy seyt waer toe sy blijven, maer hy most eerst bewijsen dat zij blijven, ende dan tot wat eynde. Of dat eynde oock anders wat is dan quaet te doen, op datter goet uut kome, en dunckt my⁺ niet sulcx was den Apostel toe gheschreven, maer hy en wilde dat niet lijden, als houdende sulcx voor een blasphemie. Wat is dit doch anders gheseyt by uwen Calvijn: dan dat Christus die daer wil dat wy volmaect zijn ende sonder sondigen, oock mede wil dat wy noch sullen sondigen, op dat wy niet en souden sondigen met hovaerdije? hielt nu Paulus sulcx voor een blasphemie teghen hem te zijn: Wie sal't Christo een eere te wesen moghen houden? *Hebron*. Neen ghy draeyet verkeerdelijck, 'tis minder quaet ghedaen, om meerder quaet te laten. Een spruytken quaets, is minder quaet dan des quaetheyts wortele, dit is de hovaerdije. *Hattus*. Ick draeye niet, maer spreke oprechtelijck. Wie daer van aflaet, en verhovaerdicht sich niet meer. Wat noodt of nut ist dan doch voor sulck een, te sondigen met eenige ander sonde, om niet te sondigen met hovaerdije, welcke sonde de gheen soo wel aflaet te doen, als alle andere, uut wiens ziele de sonde wech genomen ende wien die gesontheyt der gherechticheyt weder gegeven is door Christum den waeren Medecijn-meester der Zielen. So lochent nu dat Christi ampt is te genesen, dat hy om te ghenesen gekomen is, ende dat hy wil ghenesen: of lochent Christum ende zijne almogentheydt, nadien ghy't zijn ampt, bootschap ende wille te wesen bekent. Of bekent dat hy yemants ziele soo waerlijck van haer kranckheydt heeft ghenesen, ende noch geneest, dat henlieden die wech genomen cranckheydt niet meer en mach beletten die geboden Godes volcomelijck te ghehoorsamen hier in desen leven.

⁺Institut. 2.64.

⁺Institut. 10.36

⁺Rom. 3.2.

IX Capitel.

Dat de weder-spreeckers van't aflaten van sondigen ghenootsaeckt worden sulcks te sprecken, dat daer uyt moeten volghen twee strydige willen te wesen, inden eenvuldigen Gode.

HEBRON.

Ghy most eerst bewijzen Godes wille te zijn, dat wy zijn geboden hier volkomelijck gehoorsamen sullen. *Hattus*. Dat is by u self nu al dickmael beleden, ende ooc int boecxken vande ware onderdanicheyt so krachtelick mette Godlijcke schrift bewesen, dat die uwen 'tselve noch niet eens en hebben bestaen te weder-spreken. Segt doch gebiedt God ons volmaeckte onderdanicheyt zijnre gheboden of niet? *Hebron*. Uut Gods geboden machmen des Menschen vermogen niet bewijzen. *Hattus*. Uut Godes geboden machmen Godes wille vastelijck bewijzen. Van Godes wille, niet vander menschen vermogen, is nu ons geschille. Lieve seght doch eens rondelijck: ist Godes wille dat wy zijne geboden, so hy die gebiet int gheel (niet na ons goet duncken of int deel) volbrengen sullen: of is dat Godes wille niet? spreeckt nu. Segt hier op ja, of neen, wat swijghdy? Wel aen seghdy ja: so mach geschieden 'tgeen diens wille blijktt te wesen die almachtich is (te weten sulcke volcomen onderdanicheyt hier in dese tijt). Ende dan wederspreken ghy met die uwe sulcx lochende de waerheyt opentlijck. Maer seghdy neen, so moet ghy nootlijck metten Libertijnen segghen dat sonde geen sonde en is. Wantmen dan die geboden Godes sonder te sondigen mach overtreden, immers dat dan het onderhouden van zijne geboden eere soude zijn, gemerct het Godes wille niet en is dat wy't sullen doen. *Hebron*. Ghy doet ons ongelijck, wy hebben niet gemeens metten Libertijnen, om 'twelck u t'uwer beschaemtheyt te bethoonen, so weet dat wy in gedruckten boecken opentlijck leeren dat hy (God) wil, dat wy in dese werelt souden zijn sodanigh als God is inden Hemele. Seght nu sondight God? daer siedy nu dat wy soo wel als ghy, houden Godes⁺ wille te zijn, dat wij hier ter wereltd sonder sondighen souden zijn. Ende noch, dat God hen-luyden (zijn volck) belooft, dat hy sal maecken, dat zy-luyden sullen doen, 'tgeen hy gebiedt te gheschieden. Wat Godt belooft te maecken, dat is immers zijn wille. Schaemt u dan ons op te dichten, dat wy sulcx lochenen Godes wille te wesen. *Hattus*. Hout ghy sulck inder waerheyt: hoe mooghdy dan sonder root aensight van my eyschen dat ick sulcks sal bewijzen. Of lust u tijtquistinge? Naedien ghy nu bekent dat God wil datmen hem hier volkomelijck gehoorsame: soo bekent hier al mede dat het mach geschieden: of lochent dat God Almachtich is. Wildy daer niet aen, so bekent datmen hier waerachtelijck ende volcomelijck mach aflaten van sondigen: ende al ons geschille in desen sal daer niet terstondt gheeynt zijn. ⁺ *Hebron*. Wy en ontkennen niet daer en tusschen, dat Godt wel soude mogen den menschen verleenen sodanige volmaecktheyt van gratie, dat zy genoegsaem soude zijn, tot die

⁺ Calvijn Com. 1. Ioan. 4.17.
Calvijn. Contra Piggium.
Lib. 3. Fol. 123

⁺ Calvijn Comt. Piggium.
Fol. 47.

rechtvaerdicheyt des Wets. Maer want hy dat gheweygert heeft te sullen doen, soo seggen wy simpelijck sulcks onmogelijck te ⁺ wesen. Onmogelijck noeme ick (seyt mijn Meester noch) 'tgeen noyt en was, noch namaels en sal werden, overmits ^{†Inst. 3.49.} sulcks wert belet door de dispensactie (of schickinge) Godes. Merckt daer nu, dat ghy onse meening eer berispt hebt, dan verstaen. *Hattus.* Ick mercke dat ick u meyningh recht verstaen ende berispt hebbe, dat ghyluyden nu neen ende dan ja van een selve sake spreeckt: ende dat ghy uyt uwe strijdighe opinien in Gode oock dicht twee strijdighe willen: daer door ghy u noch meer ende meer berispens waerdich maect. Terstont om geen Libertijn te schijnen, verklaerde ghy met naeckte woorden Calvini, u luyder meyninghe te zijn dat Godes wille is, datmen hem hier volkomelijck gehoorsame. Nu niet minder naecktelijck ende opentlijck segt ghy met Calvijns woorden u meyninge te zijn dat God sulcks weygert te doen *ende* dat hy't belet te geschieden door zijne dispensatie. Wat is dat doch anders geseyt dan, Godt wil dat het hier sal geschieden: ende wederom, God wil dat het niet en sal geschieden? strijdet dat niet opentlijck het een teghen't ander? maect ghylieden so niet twee contrarie willen in den eenvuldighen Gode? wat wille Godes salmen hier geloven ende volgen? uwen versierden, of in de heylige schrift geopenbaerden wille Godes? uwen versierden wille Godes vant beletren segghe ick noch? want waer seydt Godt inde heylige schrift dat hy weygert te geven die gehoorsaemheyt die Calvijn hier selfs seyde van Gode belooft te zijn? *nergens* waer seydt de heylighe schrift dat Godt belet door zijn dispensatie te geschieden: 'tgheen Calvijn opentlijck seydt Godes wille te zijn dat gheschieden sal: *nerghens.*

X. Capittel.

Datmen Gode ende Christum lastert int lochenen dat hier eenich herboorne waerachtelijck vry werdt ghemaect van de sonde.

HATTUS.

Verantwoort sulck u luyder leeren, of eert Gode metten verwe der eeren. Seght doch. Wat hout ghylieden voor waerachtelijck gelooven? *Hebron.* Dat is ghelooven ⁺ als wij over een stemmen met Gode tot ons sprekende, ende voor seker houden, 'tgeen hy ons belooft te doen. *Hattus.* Gleooft ghy so? *Hebron.* Geloove ick so ^{†Calvijn. Hermo. Luce. 1.45.} niet, so ben ick ongeloovich. *Hattus.* Belooft, ja sweert Godt, ⁺ niet in Christo te gheven, dat wy van onser vyanden handen verlost zijnde, sonder vreesen hem ^{†Luce 1.45. 73.74.75} sullen dienen in heylicheyt *ende* rechtvaerdicheyt die hem aenghenaem is alle die dagen ons levens? *Hebron.* Vaster dan ghy. *Hattus.* So wederspreeckt desen Christelijcken aflaet van sondigen niet meer: of wederspreeckt dat daer belooft werdt volmaecte onderdanicheyt Godes, ende dat hier in desen leven daermen dagen telt. *Hebron.* Tot die belofte segge ick jae: maer tot die aflaet segge ick neen. *Hattus.* Dats nu tot een selve sake geseyt neen, ende oock jae. *Hebron.* Wy seggen jae op een wijse, ende wederom neen op een andere wijse. Dit en verstady niet. *Hattus.* Soo ist ick heb oock noydt verstaen datmen sulcks met waerheydt mach doen. Lieve laet my doch dese konst hooren, want onmoghelijck ist voor my te ghelooven, dat ghy desen Christelijcken aflaet van sondigen mocht lochenen: *ende* daer beneven een waerachtich gevoelen mocht hebben van der geloovighen vryheyt. *Hebron.* Hoort

dan ende ⁺ kondy so geloovet. Wy gelooven (metet Augustino) dat d'eerste vryheyt
(in Adam) sodanich was, dat hy hadde mogen niet sondigen: maar d'onse is veel ^{+Inst. 9.59}
grooter (te weten) ⁺ niet te mogen sondigen. Item noch, dat het juck Christi ende het
juck der sonden te qualijck over een komen, dan datmen soude konnen seggen, ^{+Cal. com. Rom. 6.16.}
datse een mensche beyde teffens soude mogen dragen. Is dat wy sondigen, so begeven
wy ons onder die dienstbaerheyt der sonden. Nu zijn ter contrarien die gheloovighen
gherantsonneert van der sonden Tyrannie: op dat zy souden wesen in den dienste
Christi. Het is dan onmogelijck dat zy noch souden blijven onderworpen ende gehecht
aende sonde. Ende noch, niemant en ⁺ mach vry wesen, ten zy dan dat hy te vooren
van de sone Godts is vry gemaect. Soo worden die menschen van't quade vry ^{+Joan.3.36}
ghemaect, alleen door die genade Godts, etc. Sulcks dat zy niet allen door hare (der
genaden) onderwijnsinge weten watmen moet doen: maer oock dat zy door hare
werckinge met liefde doen 'tgheen dat zy weten. Siet daer hebby nu onse verstant
ende ghevoelen vande vryheyt, daer inne Christus die zijne stelt. So zijnse waerlijck
vry die vande sone vry sijn gemaect. Gelooft ghy een beter vry- ⁺ heyt, soo laet ons
die hooren. *Hattus*. Neen ick trouwen, maer juist die selve. Maer want dese vryheyt ^{+Joan. 8.36.}
inne heeft een volkomen aflaet van sondigen: hoe komt die over een met uwe leere?
komtse daer met over een, hoe moechdy die aflaet lochenen? Of ist geen sulcken
waren aflaet, daer men soo vry is vande sonde, datmen niet meer en mach sondighen?
dit hout u vryheyt inne. Of moeten zy noch altijt sondigen, die niet meer de sonde
en zijn onderworpen noch aenghehecht? Dit hout u vryheyt inne. Oft ist geen vokomen
ghehoorsaemheyt, daermen met liefde doet 'tgheen datmen weet? dit hout almede
uwe vryheyt inne. Sijn wy't dan volkomelijck eens in desen aflaet, waeromme
wederspreeckt ghy die? *Hebron*. Ghy let op mijne woorden niet, dat is de ja, daer af
ick sprack: hoort nu den neen op dese selve saecke. Wy houden dat de herboren
mensche noch eenen ⁺ doorgaenden strijt heeft tegen die overblijfselen zijns vleeschs.
Ende dat hy gevangen zijnde wert ghehouden in ellendighe dienstbaerheydt: daer ^{+Inst. 17.22.}
deur hy des te minder sich ⁺ selfs gheheel der ghehoorsaemheydt Godes mach
overgeven. Ende wy leeren dat oock nae de wedergeboorte niet en is dan een ^{+Cal. com. pag. 65}
halve vryheyt. Daer hoordy nu van't selve, daer af ick de jae heb geseyt, oock den
neen. Leerdt daarom voorts aen onse meyninge wat beter verstaen, eer ghy die bestaet
aen te vechten. Soo en wordy aldus niet te spot. Immers wy leeren (is dat
beveynsdelijck ⁺ gehandelt?) dat die gheloovighe, soo langhe zy hier ter werelt leven
het sondighen noch subject moeten wesen. Seght nu de waerheyt: kondy alle dit ^{+Calvijn. Comt. Ioan. 3.5.}
oock wel verstaen?

Hattus. Even so wel, of ghy my wilde vroet maken dat Christus ende Belial, licht ende duysterheydt, vryheydt ende dienstbaerheydt een selve dingh waren. Ick mach oock niet gelooven dat ghy die ja ende neen selve beyde kont gelooven, ick swijge verstaen. Waert nu quaet dat ghyluyden self u meyninge wat beter leerde verstaen, eer ghy onderwondt andere ende u self met sulcke openbaer strijdicheyden te werwerren? te bestricken? ende te bedrieghen? of ick u nu aenseyde dat ghy self ongheloovigh zijt: soudy dat oock kunnen verstaen? *Hebron.* Neen/ want dat soude logen zijn. Die machmen niet verstaen. *Hattus.* Neen 'tsal waerheydt zijn, want ghy self hebt terstont gheseyt ghelooven te zijn, als men voor seecker hout 'tgheen Godt ons belooft te doen. Daer bekende ghy mede by Gode ons belooft te zijn dat hy ons hier gantschelijck ende waerlijck vande sonde soude vry maken. Dese belofte Godes houdy nu niet alleen voor onseker, maer voor onmogelijck. Sydy nu oock geloovigh? spreeckt wildy wat hier tegen. Ick mercke neen, wel aen, ick sal dan voort spreken. Was Adam voor zijnen valle ten halven vry? *Hebron.* Neen maer geheelijck. *Hattus.* Leert ghyluyden oock niet dat onse vryheydt meerder is dan Adams was? *Hebron.* Wy doen. *Hattus.* Sijn die herboorne noch ghehouden in een ellendige dienstbaerheydt: zijn zy maer ten halven vry: zijn zy noch al't leven deur het sondigen subject so Calvijn hier nu weder plattelijck tegen zijn voorgaende woorden leert: hoe machmen doch eenigh geloove geven den selven Calvijn, mede leerende dat onse vryheydt meerder is dan Adams vryheydt was? dat hy in zijn vryheydt noch wel mochte, maer dat wy in d'onse niet en mogen sondigen? Of salmen ons nu kunnen vroet makendat halve vryheydt /ghevanghenisse, jae dienstbaerheydt der sonden een meerder vryheydt is, dan Adams gheheel ende ware vryheydt was? soude dese dienstbaerheydt der sonden, die ware vryheydt wesen, daer mede de Sone Godes (soo ghy seght) de zijnen vry maect? wat vintmer doch waerachtigher dienstbaerheydt dan dese? So maect u dese uwe verwerde leere selve rechtelijck ende den Sone Gods onrechtelic te schanden: u luyden selve daer inne rechtelijck, datmen mach sien hoe plompelijck ghyluyden het een tegen 'tander leert: maer de Heere Jesum onrechtelijck, om dat hem dese uwe opinie in zijn woort onwaerachtich ende in zijnen wille niet almachtigh maken soude, verschoont nu kondy den Sone ooc zijn Hemelsche Vader van dese leelijcke schant-vlecken, daer met dese uwe leere zijnen heyligen name so opentlijcken ontheyliget ende onteeret.

XI. Capittel.

Dat de gheen die niet af en laten van sondigen, Christi weldaden onnut maken.

HATTUS.

Niet een hayrken beter eert ghyluyden den Hemel-Koning Christum daer met, dat ghy int lochenen van desen zijnen Aflaet Christi zijn weldaeden in u luyden onnut maect ende te niet. *Hebron.* Eert ghy den Heere oock te recht, dat ghy met sulcke valsch-wroeginghen zijne lidmaten overliegth ende beschuldigt? *Hattus.* Dat en doe ick niet. Maer dat ghy Christi weldaden in u self onnut maect, is waerachtich, ende bewijse dat in deser wijsen, behoeve ick te bewijzen, dat ghy niet en gelooft, dat eenigh herbooren mensche hier in desen leven gantselijck mach aflaten van sondigen? *Hebron.* Neen dats nu ons gheschille self, ick segghe neen, maaer ghy ja, daer toe.

Hattus. Seyt u Calvijn niet dat het niet anders en mach ⁺ zijn, of die kinderen Godes en moeten noch alle daghe sondigen? *Hebron.* Ja dat zijn zijne eygen woorden. ^{+Calvijn Com. 1. Ioan. 3.9.}

Hattus. De selve seyt ⁺ mede, dat de ghene die niet af en laten van sondigen, die weldaden Christi onnut ende te niet maken. *Hebron.* Dat seyt mijn Heere ⁺ Calvinus ^{+Calvijn. Com. 1. Ioan. 3.9.}

doch, ende dat houdt ick voor waerheyt: wilt ghy daer tegen seggen? *Hattus.* Neen ^{+Calvijn Com. 1. Io. 3.5.} ick. *Hebron.* Waer toe haeldy alle dit dan voort? *Hattus.* Ick sal't seggen, hoort.

Ghyluyden lochent dat hier eenich mensche waerachtelijck aflaet van sondigen. Dus moetmen houden, dat niemant uwer waerachtelijck hier van sondighen aflaet. Want soo yemant sulcks inder waerheyt in sich te gheschieden bevant: en soude de selve met geen goede consciencie mogen lochenen 'tgeen hy wist waer te wesen uyt ondervinden. Also segge ick nu na u eygen leere ende selfs belijdinge alsoo.

Wie niet af en laten van sondigen, die maken Christi weldaden onnut ende te niet.

Ghyluyden als noch alle dage sondigende en laet niet af van sondigen.

Soo blijkt nu dat ghyluyden die weldaden Christi onnut maect ende te niet.

Daer is nu mijn segghen uyt uwe eyghen leere ende woorden bewesen waerachtig te zijn. Bedenckt nu of men den Heer Christum so doende waerdige eere geeft.

Hebron. Noyt hoorde ick mensche onse leere soo stoutelijck sulcke leelijcke stucken aensegghen. Waerlijck *Hattus* ghy sult noch indes Overheydts gaern vallen. *Hattus.* Believet Godt sulcx tot Christi eere ende der valsche leeraren schande, so sal ick daer inne niet ongaern vallen. Maer dat sal ick mogen duchten dan eerst. Als d'Overheyt onwijs wort u te veel geloofd, begint te Tyranniseren om gelovens saken, ende der geenre die met behoorlijcke middelen arbeyden tot verbreydinge des waerheys Vyant is. Maer sulcx is noch hier niet, den Heere zij danck.

XII. Capittel.

Dat het lochenen van waere Aflatinghe van sonden, dienstlijck is tot een hinckinghe over beyden zijden.

HEBRON

Seght doch wat acht ghy van beyden argher, dat yemant sondicht tegen een ceremonie of tegen het dingh byde ceremonie betekent? Ick meynt aldus. De Sabbath is die ceremonie vant Aflaten van onsen wille ⁺ te doen in des Heeren tijt, op dat die zijnen wille in ons mach doen. Dit is het dingh by den Sabbath beteekent of ^{+Isai. 58.3. 18.1. 62.3.} houdijt anders? *Hebron.* Neen maer also. *Hattus.* Neemt nu dat ymandt eenich uytterlijck werck doende opden Sabbath, die brake: ende dat een an-

der sich van sulcke uytterlijcke overtredinge des Sabbaths wel wachtende den gantschen Sabbath deur, dede niet des Heeren, maer zijnen eygen wille. Wie acht ghy hier swaerlijcks te sondigen? *Hebron*. Die daer doet tegen het betekende dingh. Want dat is meerder dan't teken gemerckt dat niet en is om het tekens /maar het teken om des betekenden dings wille. Dat meynen des Hee-⁺ren woorden. Dat die Sabbath om des menschen wille is gemaect, maer de mensch⁺ niet om des Sabbaths wille. ^{+Matt. 2.17.}

Hy wil seggen dat die Sabbath den mensche tot beteringe dient in haar beteeckende dingh, dats goet doen. *Hattus*. Of yemant van den uwen by wijlen int heymelijck u nachtmael deelachtich werde: ende dan weder somtijds tersteel der Catholijcken Misse hoorde: soudy oock achten dat dese recht in zijnen Schoenen (soomen dat seydt) wanderde? *Hebron*. Geen dingh minder, maer dat hy over beyde zijden hinckede. *Hattus*. Waerom niet over een, maer over beyde syden. *Hebron*. Om dat hy willende teffens dienen twee Heeren geen van beyden recht dient so dat dese zijne dienst hinckt over beyde zijden. Want waer inne hy den eenen dient, daer inne sondicht hy teghen d'ander. *Hattus*. Laet ons nu stellen dese twee Heeren te zijn d'een Godt diemen diendt met rechtvaerdicheydt, d'ander de Duyvel, diemen dient met sonde te doen, salt hier oock niet soo moeten vallen, dat waer inne de mensche den eenen Heere dient, dat hy daer inne sondicht tegen d'ander heere? want elck wil volkomelijck ende alleen gedient zijn. Of houdijt anders? *Hebron*. Neen, maer alsoo. *Hattus*. Die dan d'een tijt recht doende Gode, ende d'ander tijdt sonde doende den Duyvel dient, dese dient twee Heeren ende hinckt over beyde⁺ sijden. Nu hout ghylieden dat oock die kinderen Godes al't leven deure noch alle dage sondigen. Sy doen oock (als ^{+Calvijn Com. 1. Ioan. 3.9.} ghy't mede hout) alle dage dat recht is *ende* goet. So dienen uwe kinderen Godes al't leven deur noch alle daghe twee Heeren, ende hincken so oock al't leven deure alle dage over beyde sijden. Wil Godt sulcken hinckenden dienst oock lijden. Daer seydt Helias neen toe. ⁺*Hebron*. Daer segge ick mede neen toe. Die sluyt-reden en dooch niet. *Hattus*. Dats niet genoegh. Ghy most die wederleggen. Ick houde die voor ^{+1 Reg. 18.21} seer vast *ende* oprecht. *Hebron*. Men vint christenen die dagelijcks sondigen, ende daerom nochtans niet over beyde sijden en hincken. Want zy sondighen uyt⁺ krankheyt des vleeschs dat is dan niet sondighen (soo mijn Meester wel seydt) als ^{+Calvijn. Com. 1. Ioan. 5.18.} die gheloovighen uyt krankheyt des vleeschs sondigen. *Hattus*. Dats een ruyme wech gebaent. Wel aen so en sondigen zy dan niet, indien dat niet sondigen is. Ende so houden zy op van sondigen, waerom wederspreect ghy dan sulcks? *Hebron*. Sy sondighen op een wijze ende op een ander wijze en sondigen zy niet. *Hattus*. So so, dit is dan al mede ja ende neen van een selve sake. Maer dese konstjens ter sijden gestelt. Soo neemt of onse voorschreven man, so daghelijcks der Catholijcken Misse hoorende, ende des niet te min oock dagelijcks uwe exercitien hanterende in u gemeente, van u berispt worde over sulck zijn heuychlen inder Papisten afgoderien (so ghy't noemt) met beschuldiginge van dat hy over beyde sijden hinckede, ende hy u dan ter antwoorde gave ick hoor de Misse uyt krankheyt des vleeschs om mijn lijf *ende* goet te behouden. Wat soudy hier toe seggen? souddy met die antwoorde vernoegen? soudy bekennen dat hy niet over beyde sijden en hinckede? dat hy daer aen niet en sondichde om dat hy uyt krankheyt des vleeschs sondichde? Nu most ghy niet swijgen, maer spreken. Of wildy nu seggen dat het sondigen inden dingen minder quaet is, dant sondighen in den ceremonien? dat ghy moecht ongerechtigheyt dagelijcx hanteren sonder te sondighen en sonder te hincken aen beyden sijden? in

den ceremonien maken u luyden het sondigen so grouwelijcken quaet, dat zijt voor een lidtmaet Antichrist oordelen, die maer onder een Salve Regina een Bonet licht: maer te sondighen in den dinghen selve, namelijk in de liefde Godes ende den naesten, is soo swaer niet of ten laet noch den sondaer in desen blijven een litmaet Christi. Siet doch eens of ghyluyden al bescheydelijcken handelt, 'thincken in den schaduwen is verdoemelijck, maer 'thincken in den dinghen niet: Wie kan dat gelooven? gelooven, segge ick, dat minder sonde te bedrijven, sal hincken heeten over beyde zijden, maer meerder sonde niet? u Meester Calvijn Com. Rom. 6.14. van dit sondelijck hincken sprekende, seyt also. Maer nadien het sulcks is dat zy (die ghelovigen) met sich dragen d'overblijfselen van't vleesch: soo en macht geensins zijn of zy en hincken noch in eenigher wijs, ende noch Com 1. Johan. 1.7. want al wat begheert of vlyte om wel te doen datter oock in ons is: nochtans en strecken my niet tot Gode, dan al ⁺ hinckende. *Hebron*. Ghy en verstaedt niet datmen hier moet die gherechticheyt nemen na dat de menschelijcke broosheyt dat mach lijden. ⁺Calvijn. Com. I Ioan. 30.10.

"Rechtvaerdicheydt (alsmen't woort opt scherpste neemt) en mach niet wesen dan in een gheheele ende volmaeckte onderhoudinge des Wets, hier af zijn die geloovigen altijd wel verde. Maer om dat Godt henluyden heure sonden ende ghebreken niet toe en reeckent soo wert dese halve ende onvolmaeckte ghehoorsaemheyt die zy hem leveren, genaemt rechtvaerdicheyt." *Hattus*. Ist dus inden dingen als inde liefde self: waerom oock niet in den ceremonien of tekenen? of moet daer nu de sonde grooter zijn? maer u Calvijn seyt elwaerts weeder plat teghen dese zijne woorden: "dat die luyden sich self wel seer bedriegen die daer meynen dat God sich sal vernoeghen mette helft vant herte." Dat is oock wel reden. Want dan moste Godes vyant de Duuyvel d'ander helft vant ⁺ herte hebben, ende besitten. Wie mach ghelooven dat die jaloersche Godt sulcken mede-regent in zijn schepsele, eyghendom, ende rijck ⁺Hermo. Mat. 6.14. Fol. 145 soude lyden al't leven deur hier neven hem te wonen? O wonderlijck kaetsen metter heyligher schrift over ende weder over nae dat het sulcken uytlegghers is gheleghen.

XIII. Capittel.***Dat het lochenen vanden Aflaet Christi van sondighen den menschen aenroert tot twee Heeren te dienen.*****HEBRON.**

Neen, daer is een ander onderscheyt inne, die ghy niet en verstaet. Wat anders ist te sondigen of sonde te doen, *ende* wat anders ist die sonde te laten heerschappen: een Christen sondicht wel al en dient hy die sonde niet. Wy houden niet dat die sonde inden herboren noch altijd heerscht, maer wel datse daer noch altijd inne blijft, siet nu hoe calumnieuselijck ghy tegen staet, 'tgene ghy sottelijck noch niet en verstaet. *Hattus.* Het ghelieft u meer onvriendlijck te spreken dan omsichtelijck te mercken wat hier af nu al is gehandelt. De sonde blijft inden mensche levendich, so dat zy moet wercken, sondigen, *ende* die ziele kranck maken (ja dooden) of zy blijft daer inder gedachten alleenlijc, sonder eenigh sondelijck werck in den mensche te mogen wercken. Dat eerste is hier voor ⁺ valsch te wesen betoont, somen Christum niet en wil versaken. Tander blijven vande sonde inden mensche is waerachtig, dan staetse ⁺ ons als inden Spiegel der ghedenckenissen altijd voor oogen. Dit dient ons tot voorhoedinghe van hovaerdije, dit maect oock dat wy onsen naesten goedertierlijck kunnen dragen in heure sonden: *ende* dit maect ons omsichtich int voorhoeden van meer te son- ⁺ digen, alle dit is geen sonde doen, maer sonde hebben: 'teerste geschiet niet, 'tander is wel inden herboornen. Maer want ic wel weet dat ghyluyden hout dat de sonde hier al't leven deur sulcks noch blijft levende *ende* werckende in allen herboornen niemant uytgenomen: soo dat oock niet alleen die stercke ⁺ mannen die den quaden al hebben verwon- ⁺ nen, maer oock die Ouderlinghen den volmaecten ouderdomme Christi nu alsoo bereyckt hebbende dat zy 'tvleesch met zijnen lusten *ende* begeerlicheden gekruyst hebben, ⁺ de sonde zijn gestorven, selfs niet meer leven, maer Christus in henluyden, noch alle dage heur leven langh moeten sondigen: en mach ic sulcke uwe onvernuftige vernufts opinie tegen groote menichte van klare *ende* naeckte schriftuerlijcke sproken geen geloove geven, nochte vande Godlijcke schrift tot het menschelijcke blint vernuft wijcken. Want ick mercke inde heylige Schrift doorgaens voor heerschappen verstaen te worden ('tis oock het alghemeen verstant der menschen) daer yemant sulcks met macht gebiedt over een ander, dat dese ten believe van zijnen heerschappende Heere zijns ondancks 'tgeen hy gaerne soude doen, moet laten, *ende* 'tgeen hy ongaren soude doen zijnds ondancks moet doen: *ende* dit overmits die daer heerscht sterck is *ende* machtich, *ende* die daer beheert wort, swack is *ende* kranck. Of wildy hier tegen seggen? *Hebron.* Neen. (*Hattus.* Het vleesch segdy is kranck.) *Hebron.* Also. *Hattus.* Daer deur seghdy oock, komet dat ghyluyden sondicht *ende* niet moetwillich. *Hebron.* Recht. Want uyt kranckheyt (als die geen ⁺ macht en hebben de sonde te wederstaen) doen wy metten Apostel het quade dat wy niet en ⁺ willen, *ende* en doen niet het goede dat wy willen. Dit en doen wy ooc niet, om meten Apostel *ende* eygentlijck te spreken) maer de sonde die in ons woont. Stoodt nu u hoeft tegen desen stalen muyre. Dat zijn niet onse, maer des Apostels woorden selve. Wat weet ghy hier tegen? *Hattus.* Dat mooghdy sien in een boecxken genaemt Na-dencken, van dit 7. Capittel totten Romeren handelende. Maer wat behoefte ick hier nu tegen te seggen? 'tgene ghy hier

⁺Cap. 7.⁺Psal. 37.19. 50. 51.⁺1. Joan. 3.9.⁺1. Joan. 2.13.14.⁺1 Joan. 2.13.⁺Gal. 5.24. Rom. 6. Gal. 2.20⁺Rom 7.15.⁺Rom. 7.17.20.

voortbrengt bevesticht mijn seggen. Ghy bekent selve dat ghyluyden sondigende blijft, uyt kranckheyt. Ghy bekent dat de sonde in u luyden krachtich is. Ghy bekent oock dat de sonde haer kracht sulcx in u bethoont dat zy u bedwinght het goet dat ghy wilt, te laten, *ende* het quade dat ghy niet en wilt te doen. Dit bekendy oock dat heerschappen is (wie macht ontkennen?) ghy bekent mede dat alle sulcks in u luyden geschiet tot des lichaems doot toe. Immers Calvijn seydt oock self, ist dat wy sondigen, ⁺ dat wy ons begeven onder de dienstbaerheyt der sonden, soo bekent nu oock mede dat de sonde in u heerschapt tot des lichaems doot toe. Maer hoe ^{+Com. Rom. 6.16.} mooghdy (of ghy al wilde) nae't bekennen van alle sulcx, dit eenichsins ontkennen? Heerschapt de sonde dan in u, hoe ⁺ mach Christus in u heerschappen? of sal nu Christus *ende* Belial, die gerechticheyt *ende* de sonde, niet alleen teffens in u ^{+ 2. Gal. 2,6.14.15} blijven wonen, maer oock al't leven deur te samen in u heerschappen? of salmen nu tegen des Heeren woort twee Heeren teffens moghen die- ⁺ nen. Dat moogdy u self *ende* onbedachte menschen vroet maken, maer my niet inder eeuwichheyt. U ^{+Matth. 6.24.} luyden dan dient hier geraden, dat ghy noch dienst-knechten wesende vande sonde, die (nae't getuygh uwer eygen leere) noch over u Heerschapt, u selven niet en verwaent te wesen dienaren der gerechticheyt *ende* Christi: so ghy doorgaens niet seer bescheydelijck doet, op dat ghy niet wanende te wesen 'tgene ghy niet en zijt, u selve niet en stelt in een valsche rust tot eeuwiger onrusten uwer zielen, daer uyt verlosse, of daer voor behoede u de bermhertighe Godt door onsen Heere Jesum Christum. Amen.

XIII. Capittel.

Dat het lochenen vanden waren Aflaet van't sondigen het goede opset wech neemt.

HEBRON.

Ghy doolt hier meer dan bottelijc. Want of wy schoon niet heel vry en zijn van't quade, so waren wy nochtans gaerne gantsch vry daer af. Die goede wille om Godes ge- ⁺ boden na zijnen heyligen wille te volbrengen maect ons kinderen Godes, al en waer daer oock noch geen macht na wille. Het waren nu al kinderen Godes inden ^{+Philip. 2,13.} welcken Godt het willen hadde gewracht. *Hattus.* Doolt ghy hier niet? seydt d'Apostel hier niet, dat God oock werckt het volbrengen: werckt dan God oock selve die macht na wille, soo geschiet dat hier in yemande. Hoe mooghdy nu dit geschieden meer loochenen. *Hebron.* God werckt oock het volbrengen, maer dat na zijn behagen. *Hattus.* Dat zy so. Wat God behaegt dat is geen sonde. Werct God dan in yemanden het volbrengen na zijn welbehagen, so en geschiet in sulckdanigen geen sonde meer. *Hebron.* 'Tis lichter gewilt dan gedaen.

Hattus. Alsoo. Maer het wordt by yemant diet wil, oock gedaen: of Godt en werckt in niemanden het volbrengen. Bekent nu dat het mach geschieden: of logen-straft d'Apostels woorden by u self voort gehaelt. Voort moet ghy *ende* elck boven dat noch bekennen, dat die wille sulcks gaet voort werck, dat, daert niet en wert gewilt, oock nimmermeer en wert bestaen, veel min gedaen. *Hebron.* Dat stem ick toe.

Hattus. Macht oock een herboren mensche zijn, die nimmermeer met rechten ernst in den Heere voorneemt, wil, of bestaet die wille Godes te volbrengen? *Hebron.*

Neen trouwen wy vermanen oock doorgaens elck daer toe. *Hattus.* In wat wijse, sullen wy terstont ondersoecken. Nu bekendy hier dat het *geen* herboren mensche en is, die nimmermeer met rechten ernst voorneemt, wil *ende* bestaet in den Heere, zijnen wille te doen. *Hebron.* Gewisselijck. *Hattus.* Na Godes wille int geheel, of na ons goetduncken maer voor een deel. *Hebron.* Na Godes wille int gheel. Verstaet my vanden wille spreken wy nu. *Hattus.* Also. Niemant en mach wille hebben om yet te doen of te laten sonder voorgaende beradinge of hem sulcks goet is, dan niet.

Hebron. Recht want wille is een besloten opset om wat te doen of te laten, men besluyt niet sonder voorgaende ⁺ beradinge. *Hattus.* Beraet sich oock yemant of hy

doen wil dan niet, 'tgeen hy waent of weet onmogelijck voor hem te zijn om doen? ^{+Mat. 6.27. Gen. 15.15.}

Ick meynt aldus. Beraet sich ooc yemant of hy sich self een cubit langer dan hy is wil ma- ⁺ ken? of die Sterren des hemels wil tellen? of hy stervende zijn gelt *ende*

have met sich uut dese in d'ander werelt wil dragen. *Hebron.* Neen dat waer loutere ^{+1. Tim. 9.7.}

dwaesheyd. *Hat.* Ghyluyden hout voor onmogelijck dat eenich mensche hier ter werelt Godes geboden na zijnen wille, dat is volkomelijck so hy dat gebiet, soude

gehoorsamen. *Hebron.* Also dat houden wy voor onmogelijck, *ende* dat is nu noch ons geschille. *Hattus.* Recht. Hoort nu wat hier meer af is, Ghyluyden bekent dat

sich niemant en mach beraden om wat te doen of te laten, dat hy onmogelijc waent of weet om by hem gedaen of ghelaten te worden. Ghy bekent mede (niemant macht ontkennen) dat sonder voorgaende beradinge by niemanden yet mach gewilt worden

om yet te doen of te laten. Nu bekendy oock onmogelijck te zijn dat eenich herbooren mensche hier die geboden Godes nae zijnen wille so hy die gebiet dats volkomelijck,

soude volbrengen. Soo blijkt nu hier uut sulck u eygen nootsakelijck bekennen, dat in niemanden van u allen sulcx voor onmogelijck achtende, eenen waren wille opset,

of voornemen mach wesen om die geboden Godes te volbrengen. Nadien ghy selve oock mede seght dat die goede wille om Godes geboden te volbrengen na zijnen

heyligen wille ons gemaect tot kinderen Godes, 'twelck ick u toestemme als waerheyd wesende: *ende* uut het gene nu is geseyt ontwijfelijcken blijkt dat sulcken goeden

wille niet en mach wesen in geen van de gelovers van dese uwe leere? so geve ick u te bedencken of ghyluyden u selven metter waerheyd moecht houden voor kinderen

Godes, als noch niet van goede wille wesende. Item hoe onwaerachtich dese uwe leere is, *ende* sonderlingen hoe schadelijck *ende* bederflijck zy is, want nu opentlijcken

ende onlochbaerlijcken blijkt dat zy allen heuren gelovers belet het vercrijgen van eenen goede wille, *ende* volgens dien van te worden kinderen Godes. Machmen oock

grootter hinder ter salicheyd bedencken? *Hebron.* Of ick dat nu schoon niet en kan wederspreken, ander Predikanten geleerder dan ick zijnde, sullen mogelijk lichtelijck

in toekomende tijden weder spreken. Maer nimmermeer en moogdijt met waerheyd wederspreken, dat alle onse Leeraren boecken overvloeyen van vermaningen om

Godes geboden volcomelijck te onderhouden. *Hattus.* Dat wil ick niet wederspreken.

Immers ick bekenne noch daer en boven dat zy tot veel plaetsen leeren, datmen Gode niet int deel maer int geheel na zijn gebieden moet gehoorsamen. Waer af ick hier een plaetse of ⁺ twee wil voorthalen. Op dat ghy my niet en beschuldicht van henluyden niet ghelesen of niet verstaen te hebben. Als daer *Calvinus* schrijft (soo ^{+ Harm. Mat. 6.24. Inst. 21.5.} terstont oock is verhaelt) "dat zy sich al bedriegen die daer meynen, dat God sich sal vernoegen met de helft vant herte. Dat ons niet en is geoorloft soo met Gode te deylen, dat wy na onse wille-keure het een deel aennemen, ende 'tander deel voor by gaen, vanden dingen die ons in zijnen worde werden voor geschreven." Ende dat God niet en wil gedient worden ten halven of met uutmeyninge van eenich ding: "ende dat hy met ons niet en maect sodanige delinge dat het ons geoorloft soude zijn yet, dat ons niet en behaegt af te snoyen van zijn wet." *Hebron*. Segt nu selve onpartijdelijck, condy, of men wel yet mach seggen dat claerder betuyght onse leeringe ende vermaninge te zijn datmen Gode niet ten halven maer geheelijck ende volcomelijck moet gehoorsamen? *Hattus*. Seght ghy nu oock selve, nadien die uwen selve dat leeren, ende nadien zijt in uw voor ketterije schelden ende wederspreken: of zy wel claerlijcker 'teen tegen't ander mogen spreken? houden zijt in die schuyl-hoecxkens heurder herten voor waerachtig dat de herboorne hier God volcomelijck na zijnen wille mogen gehoorsamen, waerom zijn sy daer soo gantsch vyantlijck tegen? houden zijt voor onmogelijck met wat eenvuldicheyt ende ernst mogen zy heur volck daer toe vermanen? of ist om dat zy luyden hen schamen sulcx niet te vermanen, om dat die schrift doorgaens so crachtelijck sulcx betuyght? dat schijnt niet qualijck. Gemerckt alst daer toe komt ende yemant hunluyden self in sulck heur leeren gelooft, schelden zy selve die voor kettters inden schijne raden zy daer toe, maer inder waerheyt trecken zy daer af. Dit heeft sijn van henluyden uitgebeelt *Sebastiaen Castellio*, die geen zijne danck van henluyden daer af en creeg. Ghyluyden (seyt hy) slacht den kinderen die spelende met een vogelken aen een coordeken 'tselve met hantcloppen aen hetsen tot vlieden, maer so haest dat vlieghens begint, trecken zijt met dat coordeken weder te rugge. Ende noch gelijcx hy uwe Leeraren by een *Capiteyn* die zijnen Soldaten aenvoert een Slot te bestormen ende belooft eenen *Rijcken* buyt soo zijt winnen. Maer siende dat zy sich met ernst aen den storm willen begeven seyt (om moet te maken, God wouts) stormt vromelijck vrome Soldaten, die buyt is groot, vreest wonden noch doot, want geen onser en sal in zijn leven dit kasteel winnen, want het is onmogelijck. Niet anders en doet dese uwe voorneemste

Capiteyn doorgaens, want daer hy ditmael zijnen jongeren te recht vermaent hebbende tot ernstige kruycinge, tot ware dodinge, *ende* gantse uutrodinge, der sonden veeltijts daer op ter selver plaetsen stracx seyt, maer niemant en moet geloven dat sulcx hier in desen leven mach geschieden etc. Hier inne geloof niet dese mijne, maer uwe velt-overstens eygen woorden in zijne Comentarien, op Rom. 6.7.14. Eph. 4.13. 1 Thes. 5.23. Heb. 3.10. 1. Pet. 1.15. 1. Ioan. 1.7.9. 2.3. 5.5. 5.9.16.21. Daer ende tot veel andere plaetsen suldy het Spiegel vechten van sulcken Capiteyn ende Soldaten, ende van sulcke kinderkens met heure vogelkens eygentlijck uut gebeelt vinden. Dat heet het goet opset beletten ja wech nemen daer't is, trage laeuwe *ende* uutspouwelijcke menschen gemaect, jae een valschen vrede gepredickt *ende* 'tvolck in sonden te doen verouderen verstijven *ende* blijven. Want onbegonnen werc en voleyntmen nimmermeer, onmogelijck geloofde dingen en begintmen nimmermeer, *ende* die de sonde niet vyantlijck en bevecht en verwintse nimmermeer, swijge van dooden *ende* uutroden.

XV. Capittel.

Dat het weder-spreken vanden Aflaet Christi tot wanhop en aenvoert.

Hebron.

Ghy klapt, Hatte wonderlijcke dinghen. *Hattus.* Ick ontdecke wonderlijcke dolingen. *Hebron.* Waer al u seggen waer, so mosten wy wel een vertwijfelde leere hebben. *Hattus.* Daer houde ic die voor. Want zy voert heur gelovers die se recht nadencken ter wanhop en. *Hebron.* Noch houdy niet op onse leere lasterlijck te misprijzen. *Hattus.* Ick houde niet op mijn aenseggen waerachtelijck te bewijsen. *Hebron.* Dits u onmogelijck. *Hattus.* Hoort ⁺ dan't geen onmogelijck is. Calvijn seyt die suyperheyt van leven niet vergeefs gemaect te werden een teken *ende* getuychnisse van de ⁺ ^{+Com. 2. Pet. 1.10.} verkiesinge. *Hebron.* Hy doet. *Hattus.* Mach hier ter werelt oock yemant een ⁺ ^{+ Instit. 17.11} suyper leven leyden? *Hebron.* Geensins want oock der heyligen aller beste wercken noch altijd met eenige onreynicheyt besmet zijn *ende* verderven. *Hattus.* Die mercktekens ofte getuychnissen dienen hier inder tijt, niet hier na daermen die dingen self sal aenschouwen. *Hebron.* Also. *Hattus.* Niemant van uwe geloovers en mach naer u selfs beken die suyperheyt van leven hier op aerden hebben. Die uwen gelooven calvini seggen dat sulcx het teken *ende* getuychnisse is vande verkiesinge so moeten zy oock doort onberen van dit teken *ende* getuychnisse houden dat zy niet van Gode vercoren, maer in de eeuwighe verdoemenisse verlaten zijn. Dat sterckt ontwijfelijc tot die vertwijfelde ⁺ wanhope, dats een. Dat sonder te geloven niemant en mach salich worden, ghetuyght de salichmaker selve, het gelove schrijft Calvijn, is ⁺ ^{+Matt. 26.26.} nootsakelijck vereenicht met een suyper *ende* heylich leven. Maer niemant mach ⁺ hier hebben een suyper leven, so boven al bewesen is naer Calvijns seggen. Oock ⁺ ^{+Calvijn Com. 1. Ioa. 12.9} niet sulcke heylicyheit als hy voor die waere beschrijft in zijn Hermonie. Luc. 1.75. Wat nootsakelijc met yet ander is vereenicht, en mach nergens wesen sonder't geen daer mede het nootsakelijc is vereenicht (so Calvijn seyt) met een suyper *ende* heylich leven. Dit en mach nae u leere hier ter werelt in niemant wesen. So en mach hier oock in niemanden (immers van die u gelooven niet) wesen een waerachtich geloof. Sonder dit mach niemant salich wesen. Wie van den uwen dese uwe leere geloovende

mach salicheyt hopen? dats nu wel het platte tegendeel van een blijde bootschappe, Evangelischen ende troostelijcke leere, daer voor ghy die uwe uitroept. Maer hoe soudet niet nootlijcken inden gront moeten wesen een treurighe ende vertwijfelde leere, die in plaetse vande genaden rijcke versoeninge Godes doort lijden Christi, sodanige dingen leert dat daer ontwijfelijck uut moet volgen dat de toorn Godes noch allen menschen niemant uutgenomen noch al't leven door over't hoofd is hangende? *Hebron*. Siet toe dat u, den heyiligen Godes sulcx opdichtende, den getrouwelijcke toorn Godes niet eewelijck int herte en steke. *Hattus*. leest daer self, ende segt dan niet meer dat ick u luyden sulcx opdichte. *Hebron*. Hier staet aldus. "Altijt moet-⁺ men weder komen opten algemeynen ende ontwijfelijcken sproke, dat allen menschen, so lange zy noch volherden sondaren te zijn, die toorn Gods over't hoofd hangt." *Hattus*. Hoort nu daer uut mijn bewijs. Was Adam niet een sondaer om een eenige sonde by hem gedaen? *Hebron*. Hy was. *Hattus*. Wort de mensche een sondaer door een sonde, hy ist oock door veel sonden. *Hebron*. Recht. *Hattus*. So lange de mensche noch sondicht blijft hij een sondaer. *Hebron*. Also. *Hattus*. So lange de mensche een sondaer blijft, so lange volhert hy een sondaer te zijn. *Hebron*. Dat volght. *Hattus*. Leert ghyluyden niet dat oock d'alderheylichste noch sondaren zijn, ja dat die kinderen Gods noch alle dage moeten sondigen ende dit so lange sy hier leven. *Hebron*. 'Tis onse leere sulcx maer ic en weet niet hoe ghy dat nu draeyt. *Hattus*. Niet met allen, segt een van beyden, te weten: datter menschen zijn die inder waerheyt hier ter werelt aflaten van meer te sondigen ende mitsdien niet en volharden sondaren te zijn, ende dan sullen wy't eens wesen in desen aflaet Christi, die ghy nu wederspreeckt: of segt (wildy daer niet aen) dat alle menschen ter werelt al heur leven deur volherden sondaren te zijn, ende bekent dan waerachtich te wesen dit mijn ontwijfelijck besluyt uut uwe leere namentlijck dat allen menschen niemant uutghenomen noch al't leven deur den toorn Godts over't hoofd hanght. Wat mensche mach dan genade verhopē? wie moet dan niet wanhopē? Is dat noch een Evangelische leere te noemen: Is na dese uwe leere God dan noch niet, als voormaels, onversoent? wat nut hebben wy dan vanden soenoffer ende doot Christi? die maectmen immer dus doende onnut ende vergeefs. So voert dese u leere ter wanhopē ende inden afgront van vertwijfeltheyt. Wat ick nu meer van sulcke bewijsingen soude konnen voortbrengen ende hoe vast, bondig, ende krachtich die zijn : konnen die vroeden wel mercken, ende sal ligt vermeret werden vanden onvroeden, die bestaen sullen dit mijn seggen aen te vechten. Tusschen ons mercke icx voor desen tijt genoeg ghy moget nadencken, ende vindy wat hier tegen, my aenspreken, wiens antwoord ghy't allen tijden bereyt sult vinden. Nu ist tijt van scheidē, 'tis spade inden avont. Dit verlēne u de Heere goet ende tot salciheyt. *Hebron*. U mede, ic wilt alles nadencken, u Boecxken met opmerckinge doorlesen, ende u weder aenspreken te minder eerste door-comste alhier geve de Heer zijne genade, blijft hem bevolen.

Eynde, inden Haghe den 28. May. 48.

Naem scherm. D.V. Coornherts.***Tegen de ondaedt tot Delft aen hem betoont den iij. Octobris 1588.***

Dit mijn doen sal vanden goeden ten besten verstaen, vanden quaden ten argsten geduydet, van mijne vyanden wedersproken, van die my kennen geloof, *ende* vande Wet tot Delft, waerheyt te sijn geweten worden. So luttel dan als *een* anders oordeel in mijn macht staet te veranderen: so weynigh stont in mijn vermogen der Delftschen wil: met macht, niet met reden verselt; te beletten: so wederom niet in heur macht en was het noodtlick vertoon deses mijnes Naem-scherms te behinderen. Ist ontbillig dat zy horen 'tgeen heur niet en lust, die doen derren dat hen lust: hebben zy dan gewaent dat Coornhert te bloode soude sijn, om int ontdecken van zjn onschult, heurluyder schult (so 't een niet geschieden mach sonder 't ander) te ontdecken: so hebben zy hem niet recht gekent, oock heur ontsich buyten recht al wat te hooge geacht. Men leest in boecken dat een tyran gedoogde dat de Roomsche burgeren het quaet van hem seyden, welcx doen sy moesten lijden, seggende: Nadien ick tot Romen mach doen al dat my lust: ist niet luttel genoeg, dat de Romeynen mogen seggen dat heur lust? So nu de Delfsche Wethouderen, sonder noot, onwettelic my doende na lust, niet willen toe laten, dat ic ter noot, 'tgene my betaemt wettelick spreke: wie sal niet mercken dat zy in macht na lust te rooven dien Tyran in vermaertheyt van 't quade, pogen te boven te gaen? maer dit mach ick niet verhoppen met redene. Want niet de quetse van heurluyder, maer 'tbeschermen van mijnen name, hier mijn voornemen is: op hope of dese ondancbare daet aen een wel-verdienden, anderen Overheden eenen sachten spiegel soude mogen verstrecken tot rust van ander vrome Vaderlanders. het is waerachtigh dat ick doende dat eerlic is, door niemants oneerlic doen aen my oneerlic mach worden. Daeromme en quetset my, voor my selven ooc niet, dat quade menschen na heur aerd, quaet van my klappen: maer so gaerne wederomme, als de Delfsche twee Predicanten metten heuren, mijn goet geruchte soudens bevlecken, om door dien mijne gedruete schriften (die haer vuyle leere niet en verschonen, eenigsins te verschonen) *ende* also de berispende waerheyt met heur logen-nevelen te verduyteren: so ongaerne hebbe ic om nut van anderen, die mijne schriften lesen tot vordering van heur heyl int vermijden van grouwelicke dolingen, *ende* tot voorhoedinge vander Predikanten voorgenomen dwang der Conscientien int straffen der geene die waerheyt derren schrijven of spreken tegen de Geneefsche Consistorianten *ende* nieuwe Heeren van des volcx gelove, mogen laten mijnen name met waerheyt te verantwoorden. Dit is dan beneven meer anderen de eyntlicke oorsake deses mijnes Naem-scherms. Die't so verstaet sal recht hebben int wel nemen van dien: die 't qualic nemen, sullen onrecht hebben *ende* daer deur niet my, maer hen self verquaden. Leest nu leser, lust het u te weten de geschiedenis met zjnen aenkleven van dit uutseggen aen my tot Delft gedaen ten tijde voorscreven.

Ic hadde by my menigte van aentekeningen van gemeene plaetsen diemen noemt *Loci communes*, in korte *ende* klare schickinge gestelt zijnde uyten Bible, alle dingen met heuren ommestanden so naecktelic teffens voor oogen toonende dat sy velen (sonderlingen Predicanten, so 't Latijn is) nut, maer niemant schadelic soude mogen sijn, dan de misbruyckers van de Bibel selve, so ooc veel andere, diese gesien hebben dochte. Nu lagen de selve in verscheyden boecken *ende* papieren so onschickelic verstroyt, als wesende in verscheyden plaetsen buyten lants by my uutten Bible

aengetekent: dat ick my liet voorstaen: dat qualjck yemant na mijn overlyden, die wel soude hebben kunnen voegen in een werck: vermits de mercken van aenwijsinge my, ende niemanden anders kond en waren. Om dan sodanige mijne nutte ende lange arbeyt (so ic nu by dertich jaren daer over hadde vergadert, nu ende dan tijt daer toe hebbende) niet verloren te laten gaen, by aldien ick voor desselfs vergaderinge quame te sterven: wert ic van ernstich voornemen het cleyn overblijfselen mijnre oude dagen gantselijc int vergaderen der selver te besteden. Maer want ick tot Haerlem (daer ic nu ontrent 48. jaren burger ben geweest ende meest ben bekend) dagelijcx, so seere veronledight werde met vredemakerien: dat ic daer blijvende geen hope en sagh, om mijn voorgenomen werc voorscreven by mijn leven te mogen voleynden: nam ic in Decembri laestleden voor my, om my selve uut die moeyten te ontstellen, ende een jaer lang my in stilheyt te onthouden tot Delft, by mijne vrient C.A. Boomgaert: die my inde voorderingen van mijn voorgenomen werc voorscreven ooc grootelic soude mogen helpen. Also verhuerde ic mijn woning tot Haerlem, in myeninge dien Mey voor een jaer tot Delft te wesen. Maer ontrent Paesschen schrijven ontfangende vande voorscreven Boomgaert, dat de Schout tot Delft, hem van wegen Burgemeesteren aldaer was comen aenseggen, dat zy my aldaer mette wone niet en wilden gedogen: was ic niet wynig verwondert, stelde mijn voornemen ter zijden, kocht mijn tafel (mijn woonplaets was verhuert) ende schickte my tot Haerlem te blijven: vorderende niet te min mijn voorghenomen werc, so ic best mogte. Waer na ontrent S. Jan reysde ic tot Delft, om twee of drie weken te blijven. Daer vant ic goet, d' oorsake te vernemen, waerom men my daer niet en wilde lijden metter wone: niet om daer te mogen blijven, maer om mijn beklagers te mogen weten, my te verantwoorden ende recht te begeren tot mijns namens bescherminge: also 't nu hier ende daer al verkalt was, datmen my daer tot Delft niet en wilde lijden: ten welcken eynde ick den Burgemeesteren aldaer dede behanden de vertoninge ende 't versoeck hier na van woorde te woort gestelt.

Aen mijnen E. Heeren Burghemeesteren der stede Delft.

Vertoont met eerbiedinghe Dirck Volckertszoen Coornhert Poorter tot Haerlem, hem door Cornelis Adriaenszoen Boomgaert (by wien hy voor een tijt dacht te komen tot Delft) geschreven te zijn. Hoe dat de Schout zijn swager (in desen geen onwillige bode) hem Boomgaert was komen aenseggen, uutten name van U. Edele. dat de selve niet en wilden gedogen zijn vertoonders wonen tot Delft, etc. Nu is waerachtich dat des vertoonders wandel ende goede name by allen eerlijcken luyden tot noch toe onbevleekt is gebleven, als noyt mensche schadelijck, maer wel velen nut geweest zijnde, ja oock den lande Hollant selve, ende dat niet

alleen inden sorgelicken handel van Enckhuysen, nopende des *Koninc van Spanjens* voornemen door zijnen Helbarier by hem vertoonder alder eerst vernomen, ende den *Heren Staten* door z. Nicolaes van der Laen doen aengeven, daer door de selve aenslag gelucllic voorcomen ende belet is geweest: Maer ooc mede in zijne vertoonders menigvuldige uitgegeven waerschouwelicke schriften, ende om eene (uut menige) te noemen oock merckelic int besluyt vande Leydsche Justificatie Lrā. E.ij. daer inne hy vertoonder al over negen jaren den aert ende het bedecte voornemen vanden Hoofden der Gereformeerde Religien, so eygentlic ontdeckte, als d'experientie die nu naetelic heeft bewesen te wesen, namelic onrustige ende staetsuchtige luyden, die daer pogen d'Overheyt onder de voeten te treden, ter navolginge vande Romanisten, als die niemant boven hen noch beneven hen mogen lijden: Ende dat tot een waerschuwinge so vruchtbaer (hadde die gehoor mogen bekomen bij de genen die selve nu doort besoecken dat volcxken in druc hebben uitgedruet te zijn voncken vande gemeen lants twist) als nootlic tot des lants ruste, somen heeft mogen sien, niet sonder gevaerlicheyt van den state ende welstant der landen ende steden, als Utrecht aen Harmen Modet met sijne oproersche medestanders, tot Leyden aen Saraviam 'thoofst zijnre vertoonders tegenpartyen inde Haegsche disputatie met zijne Complicen, tot Medemblic ende elders meer. Alle twelcke eenen ygeliken kond is, ende mitsdien u *Edele* niet verholen mag zijn, den welcken hy vertoonder daeromme geensins en mag toebetrouwen, sodanige onredelicke onbedachtheyt, dat de selve sijne vertoonders getrouheyt, ende lant nutte diensten, by hem tot noch toe den lande van Hollant, op zijn eygen kosten bewesen, souden willen bedancken met sulcken leligen schantvlecke in zijnen goeden name, van hen niet te willen lijden in Delft, regt of hy vertoonder waer een quaetdoender, verrader, of oproerder, van welke vuyle cladden sijn hooftpartie by de sentencie van Leyden opentlic schuldig is veroordeelt. Daer door hy vertoonder, niet anders en mag vermoeden dan dat zijne dootvyanden, die met een valsch wroegschrift aenden *Heeren Staten* eertijts na zijn leven stonden, of andere heurs gelijcken partydige ende onvrome wroegers, u *Edele* door quaet ingeven tot het voorscreven ontbieden, aenden vertoonder beweegt mogen hebben. Nadien nu de vertoonder sodanige leelicke ende sorglicke naem-schendinge, sonderling nu hem die geschiet onder den name eender hoofd-stede van Hollant, niet swijgende en mag gedogen, sonder fel tegen sich selve ende ooc zijne vrienden ende magen te wesen: maer schuldig is na vermogen by alle behoorlicke wegen zijn goede name voor te staen: So versoect de vertoonder, dat u *Edele* gelieve hem als een bevonden welverdient Lantzaet recht ende justitie, diemen geen quaetdoenders en weygart te laten genieten. Ende hen zijne heymelike wroegers onder oogten te stellen, het zy dan voor u *Edele* self, of voor Schepenen in Delft, ten eynde hy Suppliant sich wettelic mag verantwoorden voor den Schout tegen zijn vermomde wroegers, ende tegen eenen ygelic. Ende volhoort zijnde, na de schult of welverdientheyt diemen in hem sal bevinden, geoordeelt te werden: sonder dat hy Suppliant van zijne wroegers, worden sy (so hy Suppliant niet en twijfelt) valsch bevonden, eenige wrake of straf van *poena alienis* sal begeren, maer henluyden dat quaet gaerne vergeven. 'tWelcke doende sullen u *Edele* dadelic betonen datmen hier te lande niet en wil invoeren de S. Inquisitie, int procederen tegen yemanden op 't aengeven alleenlic van heymelicke wroegers, ende dat noch *parte inaudita*. D.V.C.

Die vertooninge ende dat versoec overgegeven zijnde den xix julij, Anno 88. is daer na de xxj. der selver naden middage, Mr Pieter vander Meer; Pensionaris tot Delft, gecomen my aenseggen van wegen der Burgemeesteren aldaer: dat mijn Request voor henluyden was gelesen, die my door hem, Pensionaris deden seggen: hoe sulc ontbieden door den Schout van mijn uytblijven niet en waer geschiet, uut bedugten dat ic eenigen onrust soude aenrechten tot Delft, als my niet voor sodanigen man houdende: maer alleenlic overmits ic metten predicanten tot Leyden, inden Hage, ooc te voren tot Delft in disputatie was geweest, ende veel luyder herten met d' een of d'ander partyende, tusschen heur burgers nieuwe moeyten mochten veroorsaken: 'twelc in dese sorglicke tijden behoorde sorgvuldelic voorhoet te werden, *etcetera*. Ick seyde dat des niet te sorgen en waer. Doch na dien niemant eens anders sorge en mag boeten, waer ic wil-vaerdig stracx van daer te scheyden: somen my gawe schriftelicke kennisse van 't gene my sijn L. nu hadde gebootschapt uytter Burgemeesteren name. Daer op my de voornoemde Pensionaris verclaerde dat zijne meesters; sulc mijn begeren al voorsien hebbende; hem bevolen hadden my te seggen: dat, also de bootschap niet schriftelic maer mondelic aen Boomgaert was gedaen, niet noodig en waer my geschrift daer van te geven. Waer na by my verhaelt zijnde d' oorsake mijns eersten voornemens, omme aldaer een jaer te blijven, 't welc ic nu door des Schouts bootschap uutten sinne hadde gestelt, vraegde ic, of dan der Buremeesteren meninge waer, dat ic uut Delft soude gaen? seyde de Pensionaris geen last tot sulc bevel te hebben, maer wilde zijne meesters daer af horen. Daer op ic hem seyde den Burgemeesteren wel te willen versekeren, dat door mijn daer wesen, tot Delft geen moeyten veroorsaect en souden worden. De Pensionaris seggende hy soude zijn meesteren weder spreken, ende my in een dag dir of vier bescheyt seggen, is so van my gescheyden. Den 23. Julij voorscreven smorgens quam de Pensionaris vander Meer my seggen: dat hy van mijn sake gesproken hadde, met drie Burgemeesteren die daer inne niet en hadden willen doen sonder de vierde: den welcken hy oec hier af hadde gesproken, die mede, als ooc d' ander drie, geen swaricheyt in mijn blijven tot Delft en maecte, maer want de vierde een wijle uytter stede soude syn, was hy Pensionaris, die my belooft hadde antwoorde te brengen, my komen verclaren (als uut hem selven so hy seyde) Dat ic sonder achterdencken wel mogte blijven tot Delft, onder mijn belofte voorscreven, ende geen antwoord meer vanden Burgemeesteren (die sonder mijn vertoon gesien te hebben my ooc geen moeyten en souden gemaect hebben) meer en behoefde te verwachten, maer my daer na vryelic mochte schicken. Alle 't welke voorscreven ick t' elcken mael als de Pensionaris van my scheyde, sulcx (met breder woordige ommestanden so hy die sprac) terstont by gheschrift stelde tot sekerheyt mijnre gedenckenisse: op avontuer so hy sich namaels mochte vertoonente zijn van die luyden: by den welcken des koeckens nut boven des waerheys liefde geldet, ic met sekerheyt mochte segegn 't selve so geschiet te wesen. Mijn request hielt aen Burgemeesteren niet aen hem: gaf hy my daer op

antwoorde uut hem selve: hoe sal hy sich van vermetelheyt moghen ontschuldighen? dede hy 't dan oock uut bevel of met wil der Burgermeesteren, hoe mach hy (dat nu loochende) hem van onwaerheyt verschoonen?

Door dese bootschap des Pensionaris quam ic weder in mijn eerste voornemen van voorts dat jaer tot Delft te blijven, ten eynde voorscreven: ende haelde mijne papieren boecken ende anders, my daer toe nodigh zijnde, van Haerlem tot Delft daer bleef ic stil, quam seldom uyten huuse, ende vorderde mijn voorgenomen werc totten 3. toe deser maent October als my twee Roeydragers quamen voorlesen ten geschrift van wegen den Burgemeesteren der stede Delft: daer by my wert bevolen op sekere straf te gaen uut Delft binnen xxiiij. uren. Ic was verwondert, mits die onwaerde veranderinge, ende eyschte van sulck bevel uitschrift, maer dat vergeefs. Des ick my van dit lichvaerdige handelinghe met overgegeven schrift aenden Burgemeesteren opter daet beklaegde, reden daer af begeerde. Andermael regt versochte, verklarende by weygeringe van dien onwillich te wesen om heur onwettelijc bevel te gehoorsamen, ende in meyninge te zijn mijnen goeden name met behoerlicke middelen (so ic mits desen doe) te verantwoorden, so ic hoopte sulcx my niet qualic afgenomen te sullen werden. De Burgemeester Brassier dit verstaende dreygde dadeliken met kordewagen of slede my uyter stat te doen voeren: en meynende als of ic tegen de stede derhalven in proces wilde treden, sprac daer op: wy hebben den Koning van Spanjen wel konnen wederstaen, souden wy 't niet konnen eenen Coornhert? Was dat niet een Burgermeester antwoorde: so mede was zijn reden die hy ter selver tijt gaf van sulc uut setten, te weten: Hy en is hier geen burger. Houden dan de Delfsche wetten datmen den vreemden tegen alle wetten mishandelen ende regt weygeren sal? dat en weygermen dieven noch moorders. Maer ic *Pars inaudita* en hebbe tot Delft noch gehoor, noch kennisse van aenklacht, noch van heymelicke wroegers mogen verwerven. Na vermogen van 't Keyserlicke woort: *Want het ons also gelieft*, nu ⁺ van nieuw tot Delft uytten grave gedolven.

Noyt ontbrac hem stoc die een hont wilde slaen. Hadden de Delfsche reden tot sulc heur doen, waerom schamen zy sich die te seggen? Hadden zy geen reden, waerom schaemden zy sich niet so onrechtelic te handelen? Of was hun voornemen my te eeren met onverschulde starf aen te doen, ende heur self te schenden met den welverdienden overdaet aen te doen? Mijne weldaden tot des lants nut, niet op 't lants dachgelden, maer op mijn selfs koste den lande bewesen, en mogen zy self niet ontkennen: maer dat ic oyt tegen 'tbehoren gedaen soude hebben, en mogen zy noch niemant, my overkennen. Soudet dese Wethouderen dan wel voor eerlic achten, eerlicke Lantsaten weldaden met oneerlicke schantvlecken ende met namenschendinge (voor so vele in heur is) te vereeren? Wanen zy dan mede over d'ander zijde behoerlic te zijn, datmen misdaet met prijs en baet behoort te straffen? So gantsch verkeerdeliken en plagtmen niet te misbruycken, dese twee steunselen van alle bestendige gemeen-bestens, namentlic loon ende straf als men nu begint te doen.

Het is wel so datmen in dese tijden gesien heeft eenige exempelen van onwettelicke verstotinge uut steden ooc lande der Overheden. Maer so 'tselve niet altijd prijselic en is, so en ist oock niet altijd navolgelic: sonderlingen als daer geen wettelijke anxt en is van have, lijf of vryheyt te verliesen door 't mistrouwen van anderen in magt sittende. Maer wat gemeenschap heeft sulcx met mijnen persone, in geen regeringe, sonder alle magt, vande machtigen veracht, geens menschen vyant, sonder ende tegen

alle *aanhang ende secten wesende*? Souden de Delfsche voor verstant te hebben met der *landen vyanden* my verdacht houden? heur *conscientie* sal my voor een getrou *Vaderlander* moeten *bekennen*. Of souden sy mynenthalven voor innerlicke beroerten beducht zijn? men sal qualic yemant in *Hollant vinden*, die sulcx door rechte middelen meer te voorhoeden blijkt gearbeyt te hebben (hy belget sich die wil) dan *Coornhert*. Lieve, wat heeft dees innerlicke beroerten der *Nederlanden* doch meer veroorsaect, dan der *Pauselicken dwang* inde *conscientien*? Wat hebben de gereformeerde: *voncken vande inlantsche twist*, doch meer bearbeyt, dan *dwang der conscientien*? ic swijge heur gesochte *heerschappie*? Wat hebbe ic doch vlijtiger gepoogt te *wederspreken* dan *dwang der conscientien*: magmen met eenige *reden* innerlike beroerten beduchten, inden *genen*, diese *boven yemant* soect te *beletten* met de *alderbequaemste middelen*? Of souden wy *sottelic meynen* te *treden* tselve pat daer door de *Koning van Spanjen* de *landen* int *verderven* heeft gebragt, *sonder de selve* int selve *verderf* te brengen? Dit *verderf* te voorhoeden met de *verleydinge vander Lantsaten zielen*, zijn de twee *oorsaken* geweest *van mijn schrijven*, *discputeren*, *costen*, *moeyten ende gevaerlichkeiten*, *ende* noch *soudemen mijnenthalven* met *reden* (*godwouts*) voor bereorten *mogen bedugten*?

Immers by my *leggen* al over lange *volschreven antwoorden* op vele der *predicanten* terg *ende naem-roversche* *schriften* tegen my in *druk uitgegeven*, die ic tot noch toe *verdruct* hebbe (als voor *staet*) tot *verschoning* deser *quade tijden*. Dit *weten* eenige *mijne bekenden*: *ende* dit mag ic, dient *begeert*, alle *uren* *betonen*: zijn dit *tekenen* eens *menschen* die *beroerten* soect te *maken*? wat *oorsake* mochter dan zijn om my uut *Delft* te *doen gaen*? *Mijn schandaleuse* *proposten* om de *gemeente* tot *oproer* tegen heur *overheyt* te *verwecken*? niet *alleen 't volc* maer d' *overheden* selve hebben het *tegendeel* *altijt aen* my *bevonden*: als die *doorgaens inden mont* hebbe, dat vele *lijdelicker* is de *regeringe* van een of *weynig openbare tyrannen* (*swijge* van *goede burgerlicke Overheyt*) dan *van hondert duysent onsinnige tyrannen*, *namentlic* het *veelhoofdige ende wilde beest* *jan alle man*. Doch was die tot *Delft mijnenthalve* niet te *bedugten*, so ic daer met *geenen burger* behalven *mijn waert*, *kennis*, *ommeganc* noch *spraec* en hebbe *gehad*, ic *quam seldom* *opter straten*, *hielt* my *binnens huys* in *alder stilheydt*. Of soude dit wel d' *oorsake* wesen, *namentlic* dat ic in *sulcke myne stille ledicheyt* *alderminst stil ende ledig* ben in *leelicke oeffening*, ooc om 't *lant metten Lantsaten* *nut* te zijn, *ende* hier *inne mijn oude zeden* niet en *verkeere* in *onnut verkeeren*, *ticktacken ende brassen*: daer door de *Delfschen* *sulc* *mijn* niet *stil* of *ledig* *konnen wesen*, *uutsettens waerdig oordelen* souden? of *soudemen mijn tegenspreken* van dese *onware religie*, by d' *Overheys* *believen* self, nu wel voor *oproersch* *wille achten*? Maer dit en *mach* niet zijn, *somen* ooc self niet voor *oproerders* en *wil* *achten*, de *innevoerders vande gereformeerde religie* *binnen* dese *landen*. Want die *beroerden 't volc* tegen des *Overheys* *wille* in *sulcker voegen*: dat sy (so de *predicanten* self in *druk* heur *beroemen*) d' *overheyt*

alhier van 't gebruyc haerder Religien niet en hebben te bedancken (inde *antwoort* opte Remonstrantie der stede Leyden, c.iii. vers.) So is dan mijn noodlic wederspreken met waerheyt uut drang mijnre consciencien vander gereformeerde religien / ooc d' oorsake van dese mijne uutsettinge. Houtmen my, die geen aenhang altoos en hebbe noch soecke, ende niemant int harnas rade, datmen geen C. Religie daer mede behoort in te voeren of te beschermen, strafbaer om tegen een gemeenlants religie mette *Heilige Schrift* gesproken of geschreven te hebben, dat niemant tot noch toe verboden (immers my opentlic by de *Princelicke Excellencie* ende *Heeren Staten* geoorloft) is geweest, hoe salmen mogen ontkennen dat der Gereformeerde ja ooc de Catholijcke martelaren (die meest al tegen d'overheysts verbod, lants leere ende uysterlike vrede, door aenhang van 't gemeen volc) voor verstoorders des gemeynlants ruste, te recht gestraft zijn geweest? Immers salmen so doende niet moeten beschuldigen het onschuldg Lam Godes van oproer, die by wijlen duysenden uyten gemeenen volcke tot aenhang ende navolgers hadde? souden ooc zijn Apostelen om de waerheyt gepredict te hebben tegen der Pharizeen verbod niet strafwaerdigh zijn geweest om Gode meer dan de menschen gehoorsaemt te hebben? Alle dese deden tegen verbod, my ist niet verboden, hoe maghmen my hier in beschuldighen, souder veel meer den Gereformeerde de nieuwe ende oude martelaren, jae Christum ende zijn Apostelen self te beschuldigen.

Als dan noch al eenige vande Wet; Consistorijs ende my, om heur Catechismus berispen, partydigh zijnde; als D. Jansz. B. Jansz. W. Jacobsz. G. Hendricsz. Jan Jansz. de Schout *etcetera* buyten, tegen, immers met weygering van justitie alleen op't aenbrengen van heymelicke valsch-wroegers soude mishandelen : wie soude sulcx hebben mogen vermoeden op G. Brasser, ende H. Aemsz. die self niet suyver wesende vant geruchte van lorling drayen (of schoon 't selve buyten heur schulde mag zijn geweest, 't welc ic liever dan anders gelove) noch onlangs doort heymelic wroegen heurder vyanden ende muyterlingen wel heurder twintig in getale op 't rolleken stonden: om van den genen die des magt hadde, onverhoort ende tegen alle regt mishandelt te werden: was henluyden dat lief? dogt heur dat recht? ic achte wel neen. Hoe hevet henluyden nu regt mogen duncken, dat sy my, in als ten goede name staende, ende aenden lande wel verdient zijnde (niet ydele roemsucht maer noodlicke naem-scherm druct dit uytte penne) nu self aendoen, 't geen sy van anderen ongaerne soudent hebben geleden? Sullen zy seggen voor reden sulcx heurs doens, dat ic tot Delft comende geen testimoniael vertoont en hebbe? Ic quam daer eerst niet om te woonen, na bleef ic door des Pensionaris seggen voren verhaelt, ende voor noch na hebben zy my geen testimoniael afgeeyscht: die ic des noot zijnde loflicker ende waerachtiger mach tonen, dan yemant van heur soude vermogen. Wat sal dan heur veronschuldige zijn? dat zy Privilegien of keuren hebben, om elc die 't heur lust regt te weygeren ende geweld te doen met uutsetten of bannen? noyt gaf Graef van Hollant eenige stede sulcke tyrannijcke magt: immers noyt Graeft en had self sulke magt, als openbaerlic tegen alle beschreven regten ende der landen vryheden wesende: veel min mogen dan de Wet tot Delft, die self gesworen hebben elc des versoekenden recht te doen, keuren te maken die tegen goddelicke beschreven, ende natuerlike wetten, ende ooc tegen alle privilegien der landen (daermen nu voor strijdet) zijn strijdende.

Een gevangen Zeerover, vanden groten Alexander gevraegt zijnde waerom hy de zee met sijn roven ontveyligde, seyde: my noemtmen een rover om een scheepken

of twee genomen te hebben: ende gy die hele Koningrijcken rooft, sult daer door eens Keyzers name verdienen? dunct u o Koning, dat billic: Alexander horende dese waerachtige antwoorde, liet den rover ongestraft by leven: ontbehoorlic achtende dat d' aldergrootste rover, het roverken soude doden. Mijn oprechticheyt blijft (wient leet mag syn) voor u altsamen, vele uwer namen zijn verdagt door alle mans opsprake: sout gy u dan niet ontsien hebben u eygen steen opten welverdienden eerst te werpen.

Dat mijne waerschouwinge over lange jaren voor der gereformeerde voornaemste leraren als voor oproersche luyden (die 't gebiet soecken over d'overheyt inde politie, ende over d'ondersaten inde conscientie, nu inder daet waerchtig is bevonden, blijft aen mijne gedructe schriften, ende aen der selver gereformeerde Consistorie dadelic bestaen) is so kenlic, dat het niemant, ooc zy self niet en mogen lochenen. Dat de gereformeerde heur leere voormaels heymelic leerden in dese landen, mogen zy niet lochenen: dat sulcx was tegen des Konings placcaten, mogen zy niet lochenen: ende ic lochene opentlic dat heur leere de waerachtige is, ende bewijse ooc in dit boecxken heur lere valsch te zijn, sonder dat sulcx yemanden hier, na de bevochte vryheyt inde conscientie, by een eenig Placcaet verboden is geweest: soude hem overtreden vander Lantsheeren placcaten int innevoeren van een onware leere, ende dat noch met wapenen geoorloft: ende my 't berispen van heur valsche lere met schrijven, dat niet verboden en is, strafwaerdig wesen? soude heur t' samenrotten ende conspireren tegen verbod prijslic, ende mijn eensaem onpartydige open handel lasterlic wesen? sy handelden oproersch, ic soec sulcx te voorhoeden: zy hebben (als ooc de Munstersche Dopers bestonden) steden ende landen heur overheyt afhandig gemaect, (samen ooc aenden handel tot Utrecht heeft gesien, ende tot Leyden, Medemblic, etcetera op handen was) ic arbeyde om rust inden lande te behouden: ende ic soude uutsettens ende zy eerens waerdig wesen? Ende gy Wethouderen van Delft nadien ghy self metter daet bewijst geoorloft te wesen tegen onsen Lantsheere self, dat gewelt met gewelt wedersta: so en mooght ghy my geensins beschuldigen, sonder u self swaerliker te beschuldigen: dat ic u gewelt (die mijn overheyt, swijge mijn Lantsheere niet en zijt) wedersta, niet met gewelt maer met reden, tot scherm mijnder goeder namen, int vertoonen van der waerheyt deser uutsettingen voor den volcke, by de welcke ghy mijnen name hebt willen schenden: op dat het volck selve de rechter zy tusschen ons, tot vermijding van processen, daer in ghy my sout overwegen.

Eyntlijc dat gy my recht versoeckende onverhoort metter daet uut Delft hebt doen ruymen, is yderman so kont, datmen u voor partydige mannen, of my voor een onvroom Lantzaet zal moeten achten. Datter noch niemant so onschamel en is gevonden, niet onder u, mijn partyen selve; die my heeft derren ontseggen yet bedreven te hebben: tegen eenige Placcaten, ooc niet tegen't Placcaet, noyende het uytsetten der quade Patriotten of suspecte personen vanden ix. April. 85. moet ghy self bekennen. Sal danck sulcx verstaende niet moeten verstaen, dat ghy in mijn persone, om in t' beleven mijnre conscientien, ende met waerheyt u religie, voor dat zy is, te weten voor valsch, bekent gemaect te hebben, opentlic begint te hanthaven, uwer Predikanten voorgenomen dwang inder conscientien? Ghy sult dan met schaemten swijgende belijden u aengeheven Geneefsche Inquisitie: Of my overkennen, eenige mishandelingh tegen 't gemeen beste. Dit suldy nemmermeer vermogen tot u ondaets, maer het tegenwoordige heb ick vermogen tot mijnder namen verantwoordinge: Het volck kennis van beyden hebbende, sal mogen oordelen van u ende my.

Ydermans ten goeden Dienstwillige, D. V. Coornhert.

